

Titel:

Boeveriestraat 9-19, Brugge. Restauratie en verbouwing van godshuizencomplex
'Van Peenen' .

Deel 2: Verslag van Resultaten

Project

Verbouwen van godshuizen "Van Peenen"
Boeveriestraat 9-19, B-8000 Brugge

Opdrachtgever

OCMW Brugge
Ruddershove 4, B-8000 Brugge

Uitvoerders

Frederik Roelens
Dieter Verwerft

Inhoudstabel:

0. Privacy Fiche

Verslag van resultaten

I. Beschrijvend gedeelte

1. Administratieve gegevens
2. Aanleiding
3. Historisch-archeologische voorkennis
4. Onderzoeksopdracht
 - 4.1 Vraagstelling m.b.t. het onderzochte gebied
 - 4.2 Randvoorwaarden
 - 4.3 Beschrijving van de geplande werken en bodemingrepen
5. Beschrijving van de werkwijze en strategie van het vooronderzoek

II. Beoordeling

1. Fysisch-geografische situering
2. Historisch-cartografische situering
 - 2.1 algemeen: het ontstaan van Brugge
 - 2.2 historische situering van het projectgebied
3. Archeologische voorkennis
4. Gaafheid van het terrein: verstoringen
5. Synthese
6. Afweging noodzaak verder onderzoek
 - 6.1 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering
 - 6.2 Kader exploitatie potentieel tot kennisvermeerdering
7. Samenvatting
 - 7.1 Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek
 - 7.2 Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek
8. Bibliografie
9. Bijlagen

I. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1. Administratieve gegevens:

Projectcode bureauonderzoek:	2017 I176
Naam aanvrager:	Frederik Roelens
Erkennings nummer:	OE/ERK/Archeoloog/2016/00105
Naam site:	Boeveriestraat 9-19, Brugge: Code: BR17BO

Initiatiefnemer en zakelijkrechthouder: OCMW Brugge, Ruddershove 4, B-8000 Brugge

Uitvoerder: AardeWerk, Raakvlak Archeologisch Onderzoek

Auteurs: Frederik Roelens en Dieter Verwerft

Wetenschappelijke begeleiding: niet van toepassing

Bewaring en beheer van de geregistreerde data, vondsten en stalen: Onroerend Erfgoeddepot De Pakhuizen (Raakvlak), Komvest 45, 8000 Brugge

Locatie/vindplaats: West-Vlaanderen, B-8000 Brugge, Boeveriestraat 9-19

Bounding box: ZW: 69477.56m – 211005.76m; ZO: 69497.43m – 210998.64m;
NO: 69510.75m – 211027.49m; NW: 69494.94m – 211034.19m

Naam site: Boeveriestraat 9-19, 8000 Brugge

Kadaster: Brugge, afdeling 3, sectie C, perceelsnummers 121a, 121b, 122a, 123a, 124a, 125a, 126c

Relevante termen theasuri Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek

Periode: november-december 2017

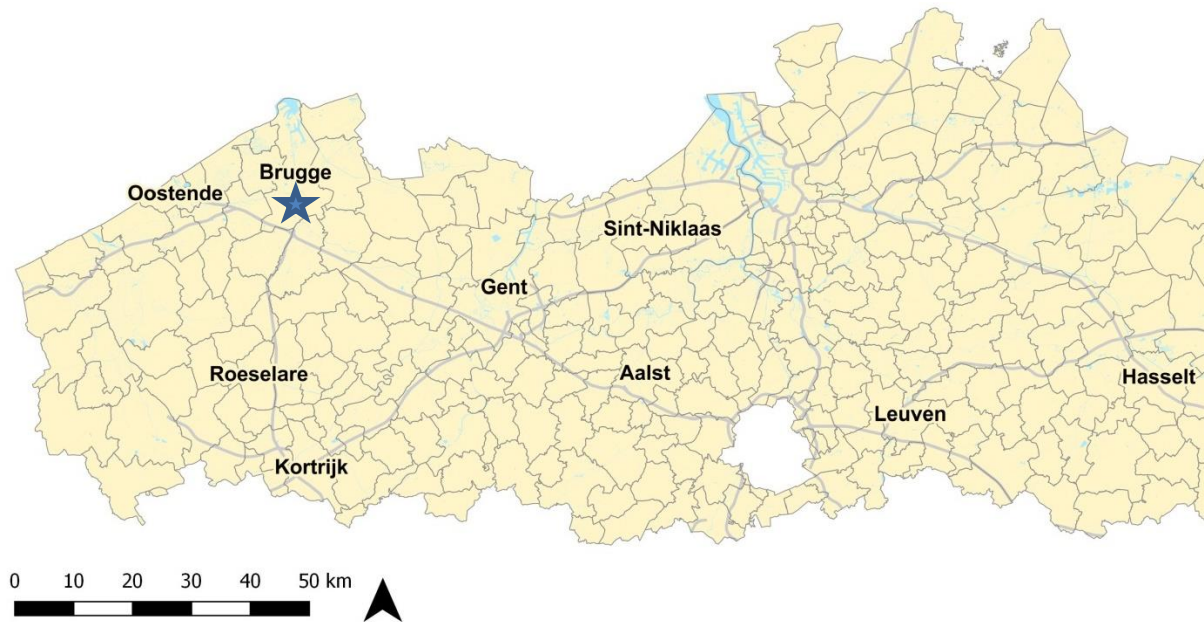
Archeologische verwachting: kans op historische vloerniveau('s), resten laatmiddeleeuwse bewoning

Aanleiding van het onderzoek: geplande bodemingrepen: isoleren en plaatsen van nieuwe tegelvloer, sloop toilet en berging, realisatie nieuwe aanbouwvolumes

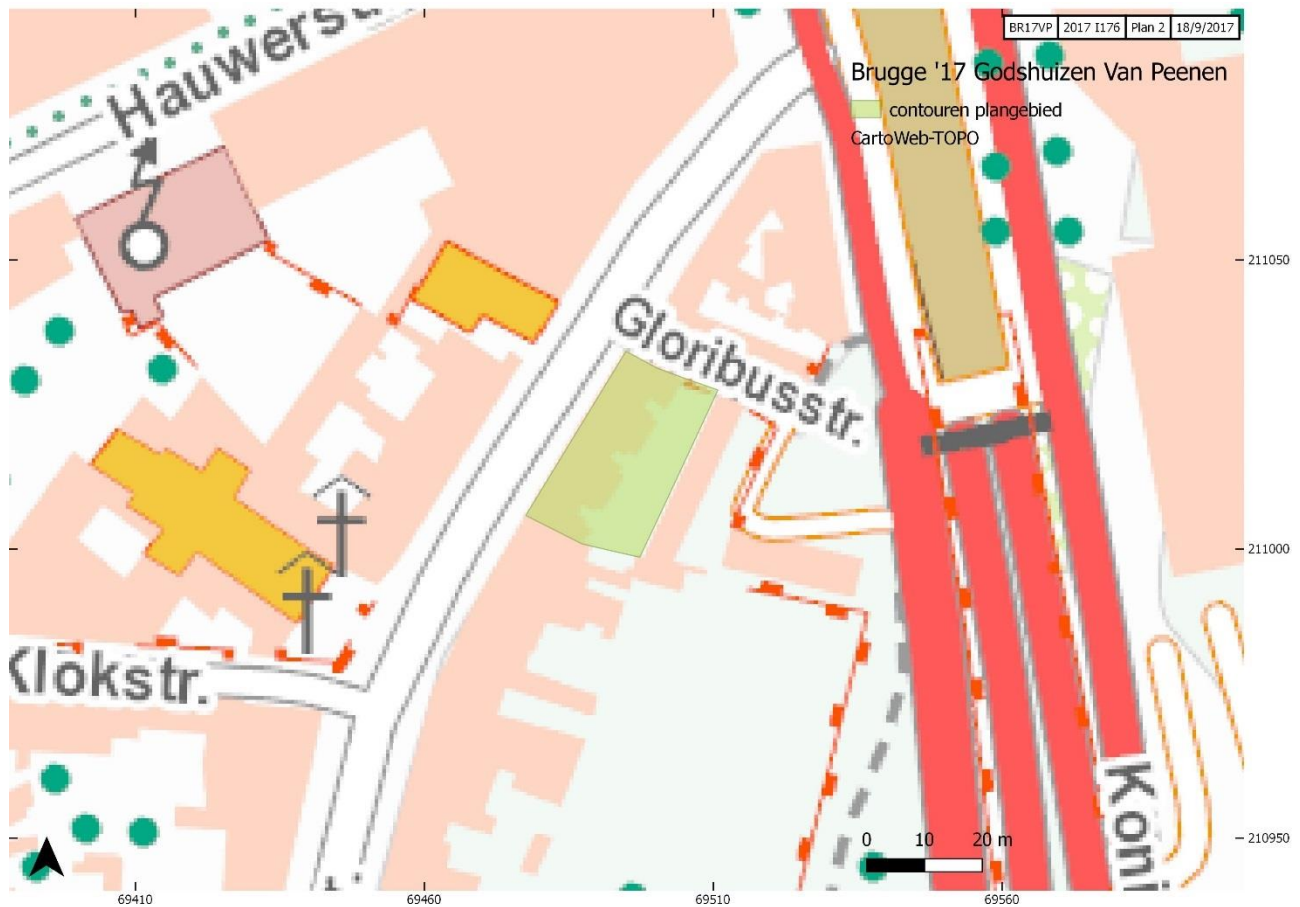
AardeWerk, Raakvlak Archeologisch Onderzoek

Komvest 45
8000 Brugge
T +32 [0]50 44 50 43
E frederik.roelens@brugge.be

© AardeWerk-Raakvlak Archeologisch Onderzoek. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak.

Figuur 1: Het projectgebied gesitueerd t.o.v. Vlaanderen (blauwe ster)

Plan 1: Het projectgebied weergegeven op de topografische kaart (groene polygoon)

Plan 2: Het projectgebied weergegeven op het GRB, met aanduiding van de kadastrale gegevens (oranje polygoon).

2. Aanleiding

Deze archeologienota kadert in een geplande stedenbouwkundige aanvraag. De bouwheer, OCMW Brugge, plant om het huidige godshuizencomplex 'Van Peenen', gelegen Boeveriestraat 9-19 te Brugge, te restaureren en aan te passen aan de huidige wetgeving op het vlak van sociale huisvesting. Hierbij zijn meerdere bodemingrepen gepland. Het ontwerp is van de hand van Marc van Acker architecten bvba.

Het plangebied bevindt zich administratief in het West-Bruggekwartier. Op het gewestplan is de hoofdbestemming 'woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde' (Plan 3 in bijlage). Ten noorden bevindt zich het Zand, ten zuidwesten ligt het 19de eeuwse Kapucijnenklooster. De totale perceelsgrootte meet circa 625 m².

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, de historische stadskern van Brugge. Aangezien de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300m² of meer bedraagt, is een archeologisch vooronderzoek verplicht volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 2015. Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem opgesteld. De opmaak van deze nota gebeurt conform *de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek*

en archeologische opgravingen, versie 2.0 (2017) en de door het Agentschap Onroerend Erfgoed verspreide bijkomende richtlijnen i.v.m. het opstellen van archeologienota's.

3. Archeologische voorkennis

Het plangebied bevindt zich binnen de tweede Brugse omwalling (1297-1299), langsheen de Boeveriestraat. In archivalische bronnen wordt het gebied vanaf de late 13de eeuw omschreven als *Boeverie*, een uitgestrekt weiland. Pas vanaf het midden van de 15de eeuw verschijnt het suffix -straat, waaruit verondersteld wordt dan er sinds dan (substantiële) bewoning plaats vindt langsheen deze straat. Het godshuizencomplex 'Van Peenen' dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw.

In de Centrale Archeologische Inventaris worden geen sites binnen het projectgebied weergegeven. Voor een meer uitgebreide archeologische situering, wordt verwezen naar het bewuste hoofdstuk (*II.3. Archeologische situering*)

4. Onderzoeksopdracht

4.1 Vraagstelling m.b.t. het onderzochte gebied

De bedoeling van dit bureauonderzoek is om tot een waardering van het archeologisch potentieel binnen het projectgebied te komen. Op basis van verscheidene bronnen, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, de topografie, de geomorfologie, het bodemgebruik, de vegetatie en de historische ingrepen wordt getracht hierover een uitspraak te doen.

Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen gesteld worden:

- wat is de landschapshistoriek van het terrein?
- hoe is het terrein gebruikt geweest?
- speelde het terrein een belangrijke rol in de ontwikkeling van Brugge?
- welke impact hebben de voorziene werken op de bodem?
- wat zijn de karakteristieken van deze site(s)?
- wat is de bewaringstoestand van deze site(s)?
- hoe verhoudt deze site zich tot het landschap?
- wat is de waarde van deze site(s)?
- is de bodemopbouw intact , gedeeltelijk of volledig verstoord?
- wat betekent dit voor het archeologisch potentieel van het terrein?

4.2 Randvoorwaarden

Niet van toepassing

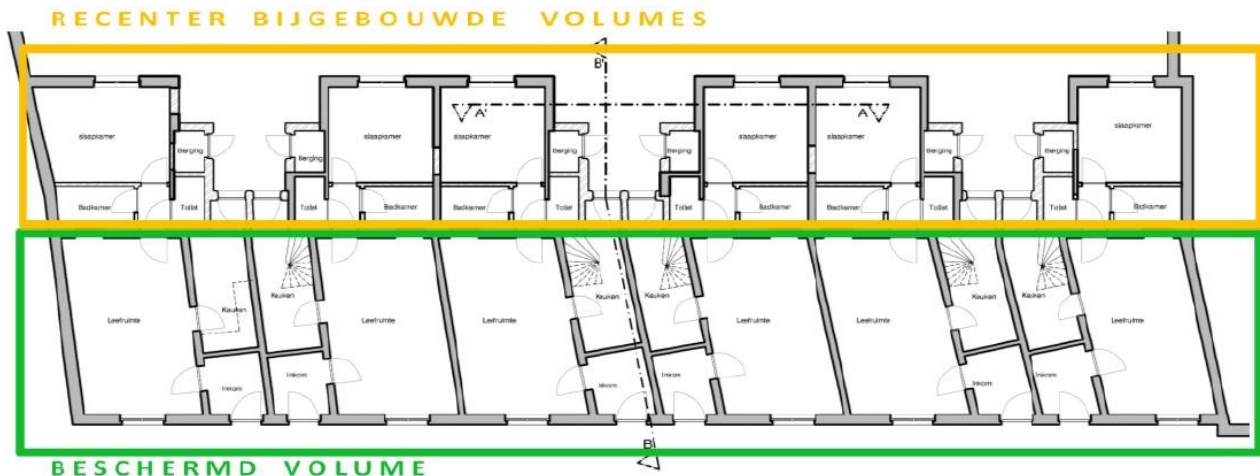
4.3 Beschrijving van de geplande werken en bodemingrepen

Het godshuizencomplex 'Van Peenen' bestaat op vandaag uit 6 wooneenheden. Het geheel is echter niet aangepast aan de huidige wetgeving op vlak van sociale huisvesting. Daarnaast kampen de woningen ook met verschillende problemen, zoals opstijgend vocht en beperkte thermische isolatie. De bouwheer, OCMW Brugge, wil de bestaande godshuizen met respect

moderniseren alsook restaureren. Gezien het om een beschermd monument gaat, zijn zowel de dienst monumentenzorg van Stad Brugge alsook de erfgoedconsulent bouwkundig erfgoed van het agentschap Onroerend Erfgoed nauw betrokken bij dit dossier.

Voor een goed begrip van de huidige toestand is het belangrijk om een aantal zaken toe te lichten:

- de bescherming als monument (1974) slaat enkel op de volumes aan de voorzijde. Bij eerdere restauratie- en modernisatiewerkzaamheden (1965, 1989) werden de oorspronkelijke volumes voorzien van een identieke uitbouw met badkamer en berging met een gelijkaardige materialiteit (zie figuur 2).

Figuur 2: aanduiding tussen beschermd origineel en niet-beschermd uitbouw (bron: Mark Van Acker bvba)

- In de huidige configuratie van de godshuizen is de oppervlakte te beperkt om te voldoen aan de minimale eisen van de VMSW. Gezien het beschermde statuut van de voorbouw wordt beslist om deze zoveel mogelijk te behouden en daar waar mogelijk te herstellen in de oorspronkelijke toestand. De benodigde extra oppervlakte kan bijgevolg enkel achteraan het oorspronkelijke volume gecreëerd worden. De 6 godshuizen worden hierbij opgesplitst in 5 woningen.

In de huidige stedenbouwkundige aanvraag gaat het om volgende vergunningsplichtige werken:

a. Sloop- en verbouwingswerken aan de niet-beschermd bijbouwvolumes

Tussen de bestaande uitbouwen worden in eerste instantie de volumes van de bestaande bergingen en toiletten verwijderd ($6 \times \text{ca. } 1,8 \text{ m}^2$) (zie figuur 2 en 3). Aansluitend wordt de vrijgekomen buitenruimte ($3 \times 10,6 \text{ m}^2$) ingevuld met een nieuw volume (figuur 5).

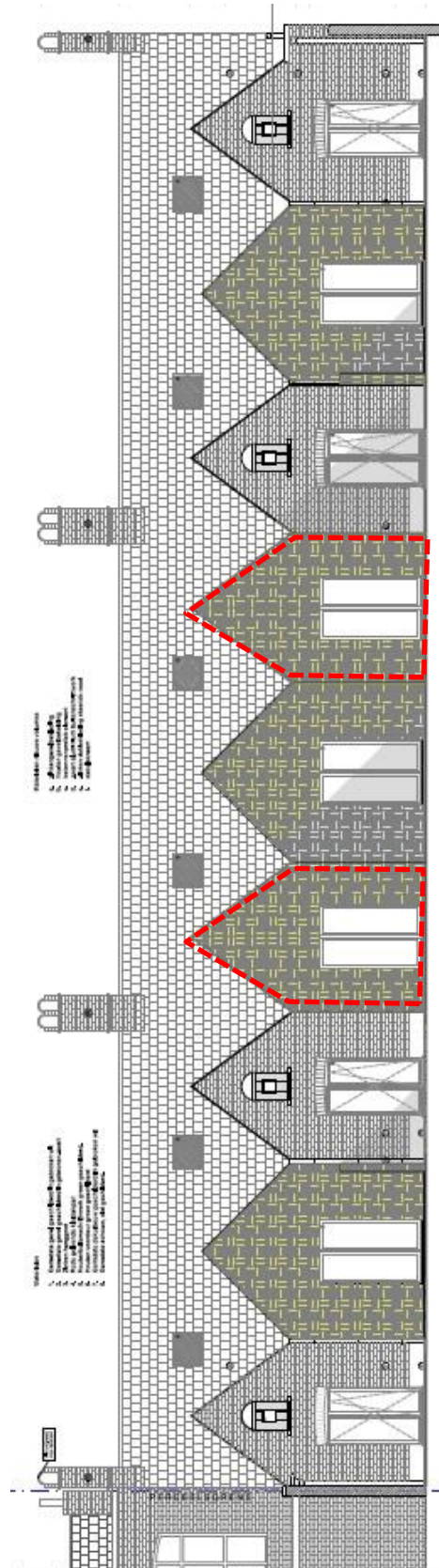
Naast deze drie nieuwe volumes in de tussenruimte, wordt aan 2 bestaande aanbouwen een extra uitbreiding voorzien om te voldoen aan de gevraagde oppervlakte. Deze aanbouwen worden in het verlengde van de bestaande volumes opgetrokken in dezelfde materialen als de 3 nieuwe volumes in de tussenruimte (figuren 4 en 5). De footprint bedraagt telkens $4,5 \text{ m}^2$. De totale bodemingreep van de nieuwbouwwerken bedraagt aldus $(3 \times 8,8) + (2 \times 4,5) = 35,4 \text{ m}^2$ (Plan 18).

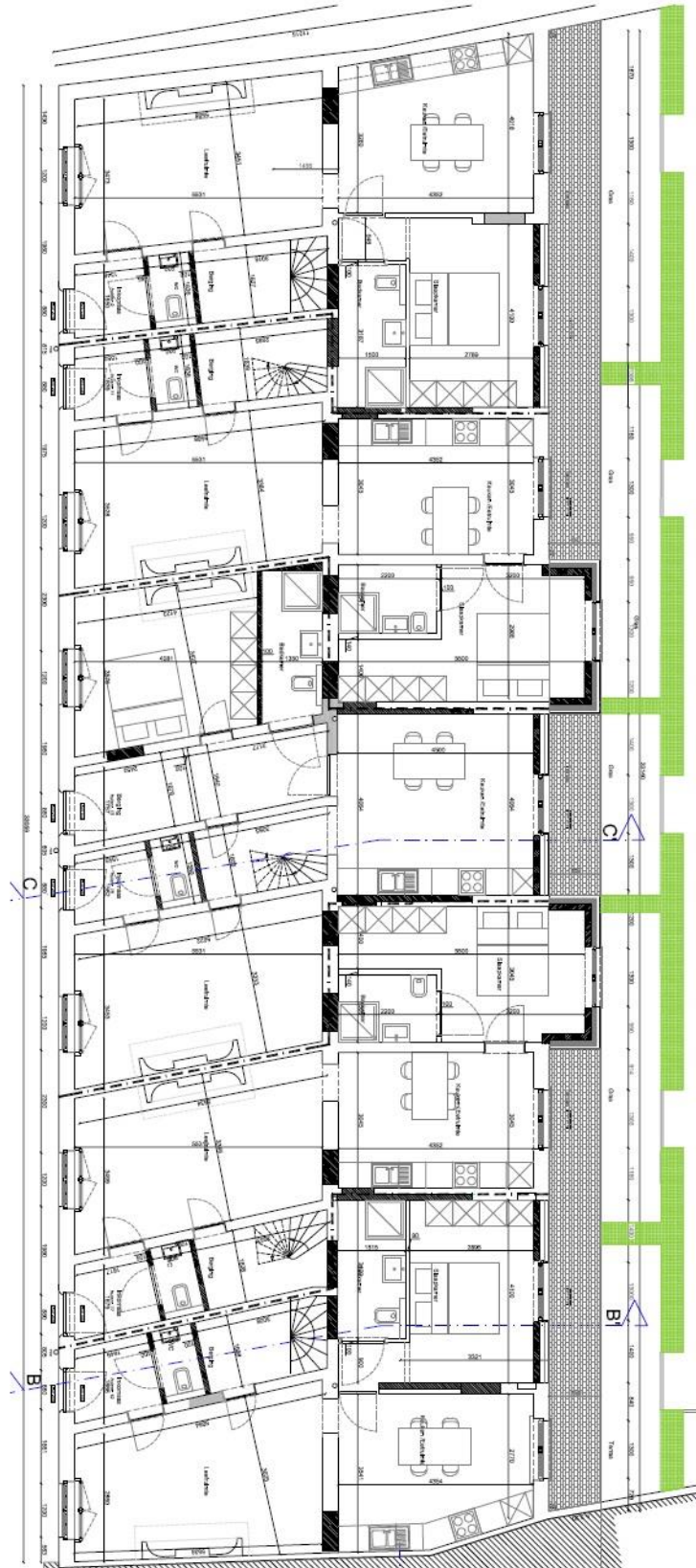
Figuur 3a: bestaande toestand, met aanduiding van de te slopen wc/berging (bron: eigen opname)

Figuur 3a: bestaande toestand, met close-up van de te slopen wc/berging (bron: eigen opname)

Figuur 4: zicht op de nieuwe achtergevel. De 3 nieuwe volumes in de tussenruimte zijn weergegeven in het geel, de twee achterliggende uitbouwen in het rood (bron: Mark Van Acker bvba)

Figuur 5: zicht op de nieuwe toestand (bron: Mark Van Acker bvba)

Plan 18: syntheseskaart met aanduiding van de geplande bodemingrepen in het niet-beschermde volume

a. Verbouwingswerken aan het beschermde volume

Zoals hierboven beschreven wordt in de voorbouw gestreefd naar een maximaal behoud.

De geplande werkzaamheden met bodemingrepen beperken zich tot het isoleren van de ondervloer. Concreet wordt de huidige tegelvloer uitgebroken en wordt een nieuwe vloeropbouw gerealiseerd. Deze bestaat achtereenvolgens uit 15 cm beton, een pakket isolatie van 12 cm, een 8 cm dikke laag chape en tenslotte de nieuwe tegelvloer (ca. 4 cm). In totaal wordt de bodem dus maximaal 40 cm t.o.v. huidige tegelvloer geroerd.

Elk van de zes huidige godshuizen heeft ongeveer 25m² vloertegeloppervlak in het beschermde volume, wat opgeteld op 150 m² komt.

Aansluitend wordt, nabij de voordeuren, telkens een toilet voorzien. In de tuinzone wordt een bijhorende gemeenschappelijke septische put voorzien. De bijhorende leidingen vormen eveneens een (in oppervlakte vrij beperkte) bodemverstoring.

In deel 2, 'Beoordeling' wordt verder nagegaan in welke mate de hierboven opgesomde bodemingrepen een bedreiging vormen voor het potentieel aanwezige archeologische erfgoed en welke verdere stappen al dan niet genomen moeten worden.

5. Beschrijving van de werkwijze en strategie van het vooronderzoek

Deze archeologienota bestaat in eerste instantie uit een bureaustudie (vooronderzoek zonder ingreep in de bodem). Hierin is de aard van de werken afgewogen ten opzichte van de beschikbare kennis van het projectgebied op landschappelijk, bodemkundig, historisch-cartografisch en archeologisch vlak om zo een onderbouwde inschatting te kunnen maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied.

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door een erkend archeoloog van AardeWerk. De nota werd opgemaakt op een PC met Office-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving (QGIS). In dit softwarepakket werden de digitale ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van de WMS-lagen en/of de shapefiles die ter beschikking gesteld worden door de Vlaamse overheid via www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, geo.onroerenderfgoed.be en de website van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI). Indien mogelijk werd de archeologische informatie aangevuld en/of gecorrigeerd met gegevens uit het archief van Raakvlak en/of van de voormalige Stadsarcheologische dienst van Brugge.

Aansluitend werden een aantal referentiewerken geraadpleegd in diverse bibliotheken. Het gaat om *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge* (Hillewaert et al, 2011), *Stedenatlas van Brugge* (Ryckaert, 1991), *De huizen te Brugge* (Devliegheer, 1975) en *Godshuizen te Brugge* (Debruyne, 1994). De overige geraadpleegde artikels en documenten zijn weergegeven in de bibliografie.

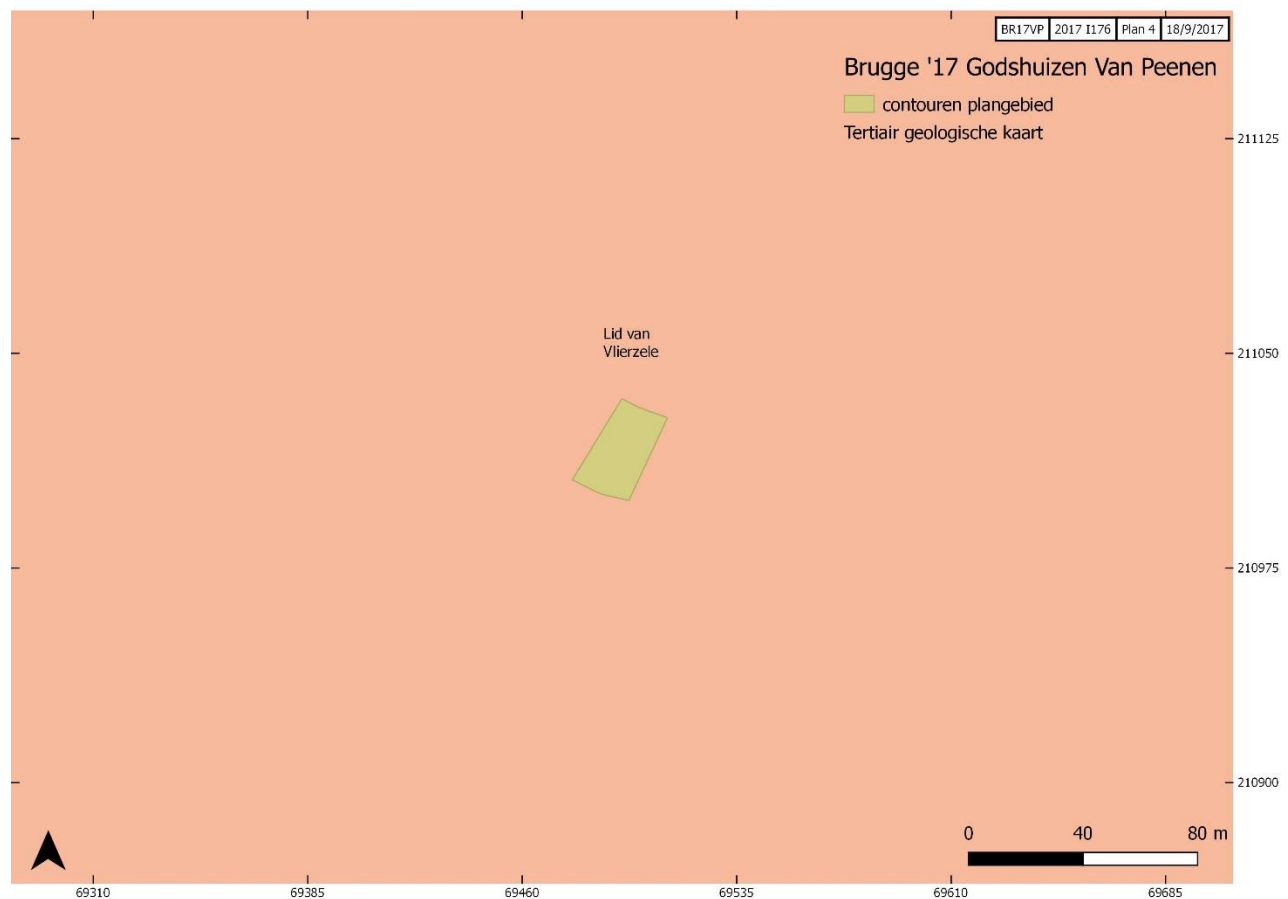
De eventuele inbreng van een bijkomend wetenschappelijk comité was gezien de aard en omvang van dit project niet noodzakelijk. Het project en de voorgestelde maatregelen zijn wel op voorhand afgetoetst met de dienst monumentenzorg van stad Brugge (Joris Nauwelaerts), het agentschap Onroerend erfgoed (Aagje Vanwalleghem) en het OCMW-archief (Hilde Debruyne).

Tenslotte willen we Annelies Verplancke (OCMW Brugge) en architectenbureau Marc Van Acker bedanken voor het aanleveren van allerhande informatie en plannen.

II. Beoordeling

Het doel van dit hoofdstuk is om een beoordeling te maken van het projectterrein op basis van gekende landschappelijke, historische, cartografische en archeologische informatie. Vervolgens wordt gekeken in welke mate het terrein nog voldoende intact is.

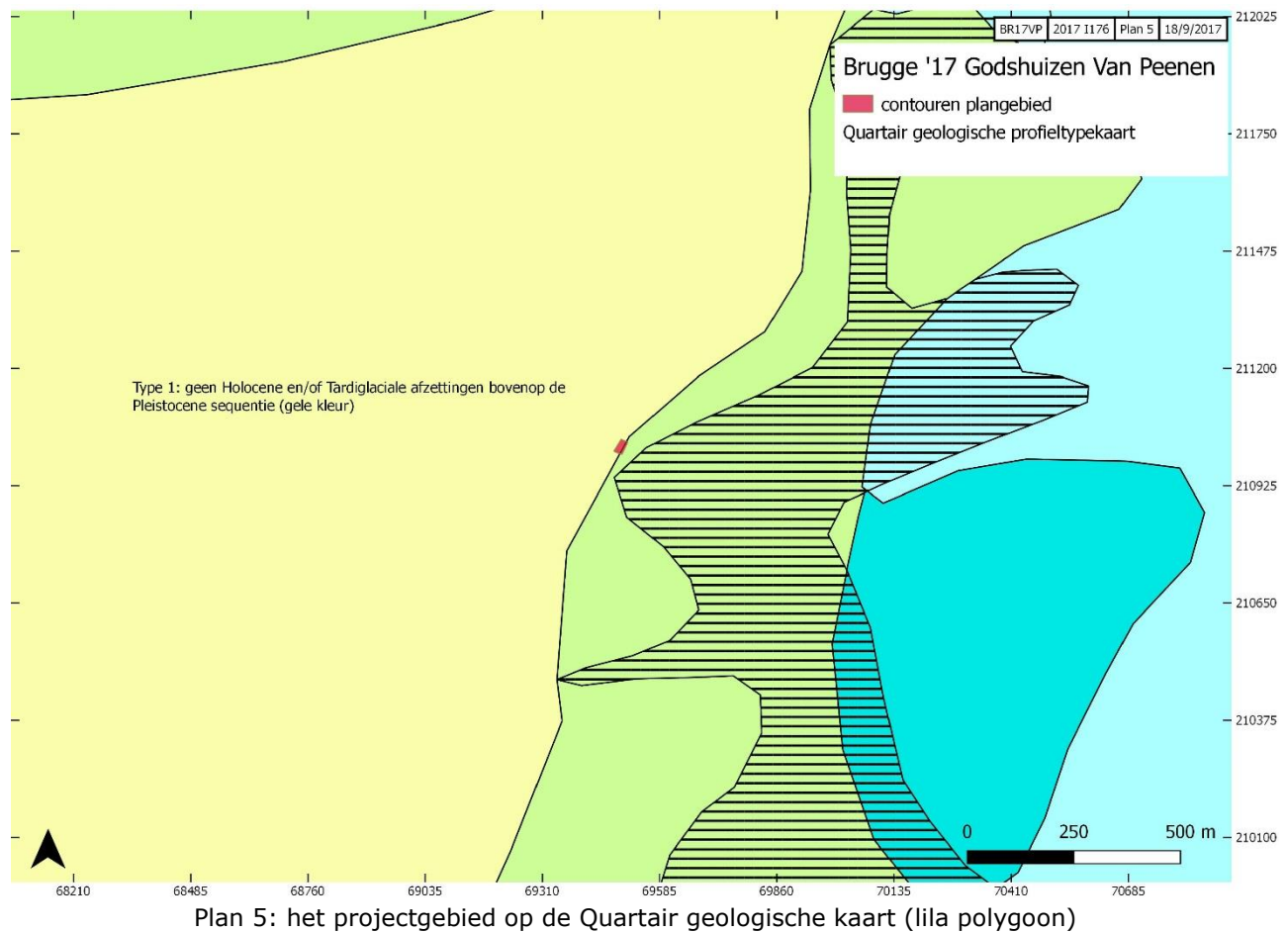
1 Fysisch-geografische situering

Plan 4: het projectgebied op de tertiair geologische kaart (lila/groene polygoon)

Tertiair geologisch behoort de omgeving van het projectgebied tot de Formatie van Gentbrugge (Ge). Op basis van de Databank Ondergrond Vlaanderen wordt binnen het plangebied het tertiair substraat gevormd door het lid van Vlierzele (GeVI)(Plan 4). Het betreft groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, met plaatselijk dunne zandsteenbankjes. Deze zanden werden afgezet in een epicontinentale zee.

Op de quartair geologische kaart 1/200.000 (Plan 5) wordt het plangebied in het geel weergegeven en behoort het integraal tot het type 1: Er zijn geen Holocene of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie vastgesteld (figuur 6).

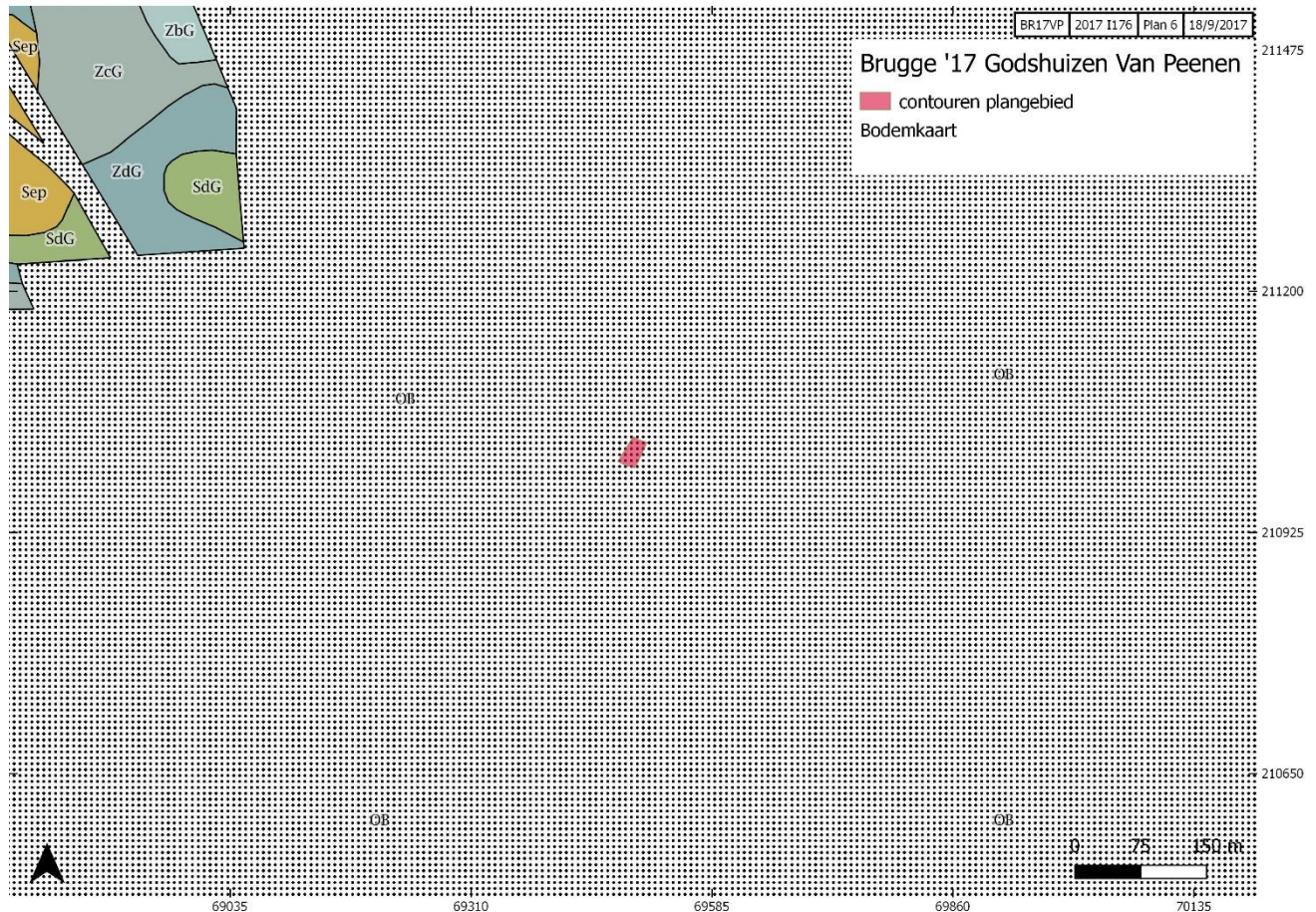
1
ELPw en/of HQ

ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holocene; zand tot zandleem in het noordelijke en het centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.

HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.

Figuur 6: uittreksel uit legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen (bron: DOV)

Op de bodemkaart is het onderzoeksgebied aangeduid als bodemtype 'OB' (Plan 6). Deze afkorting wil zeggen 'bebouwde zone'. De hele binnenstad van Brugge is op deze wijze aangeduid. Welk bodemtype zich er precies bevindt in het onderzoeksgebied is niet bekend. In de ruimere omgeving zijn de meeste gronden gekarteerd als ZbG, ZcG en ZdG. Enkele enclaves van lemig zand met dezelfde drainage en bodemontwikkelingspatroon kunnen eveneens gevonden worden. De bodemontwikkelingsklasse "G" overkoepelt de profielontwikkelingssymbolen "b", "g" en "h". Het gebruik van een klasse in plaats van één enkel symbool is omwille van de grote variabiliteit kenmerkend voor de dekzandrug ter hoogte van Brugge (pers.commentaar Jari Mikkelsen, bodemkundige).

Plan 6: het projectgebied weergegeven op de bodemkaart (blauwe polygoon)

Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid van het terrein niet gekarteerd. Ook in de ruime omgeving zijn geen percelen gekarteerd. Omwille van deze reden is deze kaart niet opgenomen in deze nota. Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m draagt weinig bij; eventuele hoogteverschillen zijn weinig uitgesproken en worden gemaskeerd door de huidige bebouwing. Deze kaart is verder opgenomen in deze nota (Plan 16 in bijlage).

2. Historisch-cartografische situering

Dit overzicht is grotendeels gebaseerd op de recente publicatie *Op het Raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge* (Hillewaert et al, 2011).

Prehistorie

De oudste sporen op het huidig grondgebied van Brugge dateren uit het einde van de oude steentijd, meer bepaald uit het Allerød (11.950 - 10.760 v.Chr.)(Van Acker, 1986, p.96). Menselijke aanwezigheid (van het type Federmesser-cultuur) werd o.a. vastgesteld in Steenbrugge en Rijckevælde. Het gaat om een kleine groep jagers-verzamelaars die kortstondig verbleven op deze locaties.

De middensteentijd (ca. 10.000 - 5.000 v.Chr.) wordt gekenmerkt door een opwarming van het klimaat. Jagers-verzamelaars vestigen zich in deze periode op de hogere dekzandruggen, zoals bijvoorbeeld op de helling van de dekzandrug ten noorden van de Assebroekse Meersen en op de rug die de Meersen scheidt (Soers, 1987, p.33-35).

De evolutie van jagers-verzamelaars naar sedentaire boeren, die zelf voedsel produceren en dieren domesticeren, vindt plaats rond ca. 5000 v.Chr. In de omgeving van Brugge ontbreken (voorlopig) sporen uit de vroege nieuwe steentijd (Hillewaert et al, 2001, p.22). Vondsten uit deze periode komen voor als residueel materiaal, m.a.w. oudere vondsten in jongere contexten. De gepolijste bijlen die de voorbije decennia op het grondgebied van Brugge aangetroffen zijn, zijn ruim te situeren in de midden of late nieuwe steentijd en het begin van de vroege bronstijd (Hollevoet en Hillewaert, 1997/1998, p.193). Bewoningssporen *in situ* werden bijvoorbeeld aangetroffen in Sint-Michiels (Brugge).

Enkele vondsten uit de binnenstad dateren uit het einde van de nieuwe steentijd (ca. 2000 v.Chr.). Een klokbeker en een vuursteenafslag werden aangetroffen op de rand van een natuurlijke depressie, opgevuld met veen. Deze situeerde zich ter hoogte van de Willemstraat (De Witte, 1992, p.33-45). Fragmenten van een tweede klokbeker werden aangetroffen ter hoogte van de Boeveriepoort (Hillewaert et al, 2001, p.26). Vermoedelijk leefde de klokbekercultuur in onze streken door tot ca. 1800 v.Chr.

Door de afnemende snelheid van de zeespiegelstijging is de volledige kustvlakte rond ca. 1000 v.Chr. geëvolueerd tot een veenlandschap. Het onderzoek van de voorbije decennia heeft heel wat informatie opgeleverd over de grafcultus uit de bronstijd. Op het grondgebied van Brugge zijn diverse voorbeelden van circulaire grafheuvels gekend. Nederzettingssporen uit deze periode daarentegen komen slechts zeer beperkt voor. Er kan verwezen worden naar sporen, aangetroffen in Sint-Andries: site Refuge en site Kosterijstraat (Hillewaert, 2003, p.264).

Tijdens de ijzertijd, vanaf ca. 800 v.Chr. wordt de kustvlakte gekenmerkt door erosie en een sterke uitbreiding van het net van getijdengeulen. Zgn. La Tène-aardewerk werd aangetroffen bij werken aan een huizenblok tussen het Biskajerplein, de Wijnzakstraat en het Sint-Jansplein (Hillewaert, 1995b; Hillewaert 1996). Gelijkaardig aardewerk werd ook aangetroffen op de eerder vermelde site Refuge.

Romeinse periode

Gezien de locatie van het projectgebied in de historische binnenstad van Brugge, werd ervoor geopteerd om in dit overzicht enkel de belangrijkste Romeinse vondsten/vindplaatsen in het centrum van de stad te belichten.

Eerst en vooral dient gefocust te worden op het Romeinse wegennet en het verloop hiervan binnen de begrenzing van de binnenstad (Hollevoet, 2011a, p.42-45). Het is algemeen bekend dat de Steenstraat een aftakking is van de baan Cassel – Doornik. Deze weg vertrekt vanuit Steenvoorde en loopt over Poperinge en Werken (gem. Kortemark) tot Brugge. Hier sluit de weg ten westen van de Smedenpoort aan op de Zandstraat. Hoe de weg vanaf de Smedenpoort precies verloopt, blijft nog steeds onderwerp van vele discussies¹ (Ryckaert, 1991, p.23). In elk geval zal de omgeving van de Zilverstraat doorkruist zijn, waarna de weg de huidige Markt dwarste en verder liep richting Burg. In deze zone moet zich een brug bevonden hebben, die de oversteek over de Reie mogelijk moest maken. Het verdere verloop is opnieuw onduidelijk. Mogelijk liep de weg ter hoogte van de Langestraat verder om het grondgebied Brugge via de Kruispoort te verlaten.

Hoewel de site Fort Lapin zich strikt genomen niet binnen de binnenstad bevindt, wordt het - gezien het belang van de nederzetting- toch kort vermeld (Hollevoet, 1991b, p.46-50). Op het einde van de 19de eeuw werden n.a.v. de uitbouw van een nieuwe Brugse haven (het huidige Groot Handelsdok) verschillende Romeinse vondsten aangetroffen. De vele vondsten wijzen erop dat deze uitgestrekte site één van de belangrijkste sites uit de kuststreek was. In de onmiddellijke omgeving van deze site werden in de 19de eeuw ook restanten van Romeinse vaartuigen aangetroffen. Voor meer informatie kan verwezen worden naar *Een nieuwe kijk op de boot van Brugge* (Vlierman 2011, p.49), gepubliceerd in *Op het Raakvlak van twee landschappen*.

Ook in de binnenstad kwamen reeds op verschillende plaatsen Romeinse sporen aan het licht (Hollevoet 1991b, p.51-52). Wat deze vindplaatsen betreft, is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen de locaties waar residueel materiaal of losse vondsten aangetroffen zijn en de locaties waar effectief sporen *in situ* aangetroffen zijn.

Wat de eerste categorie betreft, kan verwezen worden naar de volgende vindplaatsen: de Potterierei, de Snaggaardstraat, 't Zand, Zwijnstraat en Langerei 7 (respectievelijk Jacobs en Verhaege, 1980, p.82; Hillewaert, 1991c; Hillewaert 2000a, p.161; Hillewaert 1990d).

Wat de sites met *in situ* bewaarde sporen betreft, kan vooreerst verwezen worden naar de site Wulpenstraat (Hollevoet, 1991b, p.52). Deze Romeinse bewoningskern situeert zich vermoedelijk langs dezelfde getijdengeul als de site Fort Lapin, maar dan wel op de andere oever. De geul moet deel uitgemaakt hebben van een netwerk dat de verbinding vormde tussen de Reie en de getijdengeulen die de zee en het achterland verbonden. Het is aan te nemen dat de Reie via deze geul afwaterde in het overstromingsgebied. Vermoedelijk werd deze geul- of één van zijn vertakkingen- ook aangetroffen bij boringen langs de Verversdijk (Hillewaert, 2000b, p.155).

Ook op de Brugse Burg worden sinds de jaren zestig van vorig eeuw vondsten uit de Romeinse tijd aangetroffen. De meeste vondsten die *in situ* voorkwamen, kwamen aan het licht bij de bouw van de *Holiday Inn Crowne Plaza* (Thoen, 1991, p.143-147). De vondsten situeerden zich in de top van een veenlaag, die de opvulling vormde van een natuurlijke depressie. Deze depressie sloot duidelijk aan op de helling van de dekzandrug. Het is dan ook vrij waarschijnlijk dat het vondstmateriaal afkomstig is van een Romeinse nederzetting, die zich situeerde op de top van de dekzandrug.

¹ Mogelijke tracés zijn via de Noordzandstraat en het Sint-Amandstraatje of over de Zuidzandstraat en de Steenstraat

Ter hoogte van de Zilverstraat werden verschillende sporen in situ aangetroffen, ingegraven in het dekzand (De Witte, 1988, p.18-20). Deze vondsten uit de 2de en 3de eeuw n. Chr. zijn interessant, rekening houdende met het feit dat de Zilverstraat zich vlakbij het veronderstelde tracé van de Zandstraat situeert. Vermoedelijk strekte de nederzetting zich verder uit in noordelijke richting. Mogelijk moeten de vondsten die aangetroffen zijn aan de overkant van de Zilverstraat, op de locatie van het vroegere cinemacomplex Kennedy, eveneens met deze nederzetting in verband gebracht worden (Hillewaert 2004, <http://www.raakvlak.be/nieuwsbrief.php?itemno=69>).

Het voorkomen van Romeinse sporen in situ lijkt ten oosten van de Reie beperkter. Hier kan verwezen worden naar de site Garenmarkt. Het aardewerk dat aangetroffen werd in een sterk organische opvullingslaag van een natte depressie, wijst op de aanwezigheid van een nederzetting in de onmiddellijke omgeving. Verdere gegevens m.b.t. deze bewoningskern ontbreken (voorlopig).

Vroege Middeleeuwen

Tijdens de Merovingische periode bevinden zich op het raakvlak van zandstreek en kustvlakte verscheidene nederzettingen. In de historische binnenstad daarentegen zijn slechts weinig Merovingische vindplaatsen bekend; in vele gevallen gaat het dan nog om sites waar vroegmiddeleeuwse vondsten voorkomen in jongere contexten. Voorbeelden hiervan zijn de site Zwijnstraat en de Burg (Hillewaert, 1991d). Wat de Burg-site betreft, dient wel een mogelijk laat-Merovingisch/vroeg-Karolingisch haardje in de hoek van het Oude Gerechtsgebouw en de Griffie vermeld te worden (De Witte, 1988, p.26-27). Wat de in situ vondsten in de historische stadskern betreft, kan verwezen worden naar de site Sint-Jansstraat (Hillewaert, 2000).

Het gebied, waaruit het latere Brugge zou ontstaan, maakte tijdens de vroege middeleeuwen deel uit van tenminste twee verschillende administratieve eenheden, nl. de *pagus Flandrensis* en de *pagus Rodanensis* (Hollevoet, 2011c, p.103). Volgens de hypothese van J. Noterdaeme ontstond het latere Brugge op de grens van twee uitgestrekte oerparochies die deel uitmaakten van die administratieve districten, nl. Snellegem (*pagus Flandrensis*) en Sijsele (*pagus Rodanensis*) (Noterdaeme, 1957). Volgens deze hypothese functioneerde de Reie als grens van beide parochies. De Sint-Salvatorskerk en de O.L.V.-kerk zouden elk aan de uiterste rand van de moederparochie gebouwd zijn, respectievelijk op het grondgebied van de parochie Snellegem en op het gebied van de parochie Sijsele. Deze hypothese verklaarde onder andere de korte afstand t.o.v. de twee kerken.

De stichting van de O.L.V.-kerk vanuit de moederkerk Sijsele kan bevestigd worden op basis van 11de en 12de-eeuwse bronnen. Waarschijnlijk werd de O.L.V.-kerk kort na de Sint-Salvatorskerk gebouwd, vermoedelijk nog voor het einde van de 9de eeuw (Meijns, 2011, p.138-139). De stichting van de Sint-Salvatorskerk vanuit het Merovingische kroondomein van Snellegem is echter allesbehalve zeker (Meijns, 2011, p.139-140). Vooreerst bestaan hiervoor geen doorslaggevende bewijzen. Bovendien heeft archeologisch onderzoek aangetoond dat de O.L.V.-kerk gesticht werd ten westen van de Reie en niet op de rechteroever van de Reie, zoals algemeen aangenomen werd (Hollevoet, 2011c, p.103). De O.L.V.-kerk werd m.a.w. gesticht op een terrein dat wellicht oorspronkelijk deel uitmaakte van de *pagus Flandrensis*. Dit doet de vraag rijzen of de O.L.V.-kerk gesticht is, na de vereniging van de beide *pagi* en nadat de Reie haar grensfunctie verloren had.

Het voorkomen van twee parochiekerken op korte afstand van mekaar toont in elk geval dat de vroegmiddeleeuwse nederzetting welvarend was. Wat de ruimtelijke en functionele indeling van deze handelsnederzetting betreft, zijn de gegevens vrij beperkt. In elk geval stond de nederzetting via een haven en een getijdengeul rechtstreeks in verbinding met de zee. De naam Brugge zou etymologisch verwant zijn met het Scandinavische '*Bryggia*', wat verwijst naar een aanlegplaats (Gysseling, 1971; De Brabandere, 2010). De toponiemen *Wic* en *Koetelwic*, die voor het eerst voorkomen in 13de-eeuwse documenten, zijn mogelijk met deze haven in verband te brengen. De locatie van deze toponiemen is weliswaar onzeker. In het verleden werd aangenomen dat deze vroegmiddeleeuwse haven zich situeerde in de zone ten westen van de Lange Rei, meer bepaald ter hoogte van het Sint-Gilliskwartier (De Smet, 1948; Ryckaert, 1991, p.40). Recentelijk wordt het toponiem Koetelwijk eerder gelokaliseerd ter hoogte van de Koningsbrug, die de Koningstraat verbond met de Spiegelrei (De Meester en Schotte, 2002)

Tot de 10de eeuw, en tijdelijk nog in de eerste helft van de 11de eeuw, konden zeeschepen de stad bereiken via de Lange Rei; ze meerden aan ter hoogte van de natuurlijke depressie van de Spiegelrei. De bewoning geassocieerd met deze aanlegplaats situeerde zich in de zone van de Koningstraat tot het Sint-Jansplein, op een iets hoger gelegen deel net ten zuiden van de depressie. Het gebied ten noorden van de Spiegelrei was drassig en werd omwille van deze reden pas rond 1200 bouwrijp gemaakt. De handelsnederzetting die geassocieerd dient te worden met de havenactiviteiten, wordt omwille van zijn vorm het 'Groot Vierkant' genoemd (figuur 7). Deze zone wordt begrensd door de Groene Rei en de Sint-Annarei; beide zijn segmenten van de natuurlijke loop van de Reie. Verder vormden ook de Spiegelrei en de Kraanrei de begrenzing van dit vierkant. Vermoedelijk behoort het bouwblok tussen de Steenstraat, Wollestraat, Oude Burg en Simon Stevinplein tot deze oude bewoningskern (Hollevoet 2011c, p.104)

Het handelscentrum wint aan belang wanneer de graaf van Vlaanderen rond de Burg een eigen machtscentrum uitbouwt (Dhondt, 1957). N.a.v. de invallen van de Noormannen werd een versterking opgericht, die de lokale bevolking moest beschermen. Wanneer deze versterking precies werd opgericht, is niet helemaal duidelijk. Op het burgplein werden ten noorden van de zandrug een gracht en een eerste wal/ophoging vastgesteld, die mogelijk in verband te brengen zijn met een eerste versterking. De restanten dateren uit het einde van de 9de eeuw (De Witte, 1991, p.93-98). Mogelijk kwam de versterking reeds onder Boudewijn I (837/840 - 879) tot stand.

Volle Middeleeuwen

In de historische binnenstad zijn slechts weinig contexten of vindplaatsen uit de volle middeleeuwen gekend. Mogelijk is dit o.a. het gevolg van de stand van het onderzoek.

Tot één van de belangrijkste vindplaatsen behoort de Brugse Burg. Boven de hierboven besproken mogelijke restanten van de eerste versterking, werd een aanzienlijk ophogingspakket aangetroffen in associatie met een rij palen. Mogelijk gaat het hier om een verbreding van de zandrug, die op deze locatie opmerkelijk smal was. De palen dienden in dit geval wellicht ter bevordering van de stabiliteit. Op basis van dendrochronologie van de palen kon vastgesteld worden dat het ophogingspakket voor 950 tot stand gekomen is (De Witte et al, 2000, p.179-182).

Rond de ophoging kwam in de depressie ten noorden van de zandrug een gracht met een breedte van ca. 12m voor (De Witte, 1991, p.101). Het boogvormige tracé van de gracht kon gevolgd worden vanaf de Hoogstraat, waar ze de zandrug waarschijnlijk doorsneed en aansloot op de Groene Rei. Het westelijke verloop kon slechts beperkt onderzocht worden tot onder het kapittelklooster. Het verdere verloop is onzeker. Mogelijk doorsneed de gracht opnieuw de zandrug en sloot ze aan op de depressie of de Groene Rei. Het is ook niet onmogelijk dat de gracht aansloot op een gracht, die zich tussen de Steenstraat en de Oudburg bevond en op die manier deel uitmaakte van de afbakening van een vroege stadskern.

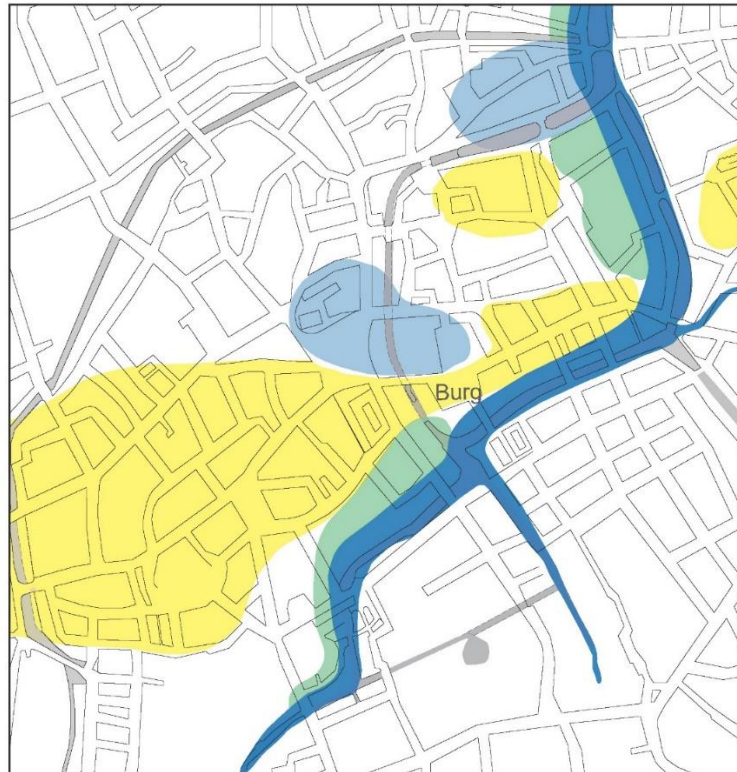
Bovenop het ophogingspakket werd de Sint-Donaaskerk gebouwd. Het ging om een centraalbouw, meer bepaald een octogoon, omgeven door een ommegang. Ten westen van de ommegang situeerde zich de westbouw (Devliegheer, 1991). De opgraving heeft spijtig genoeg geen rechtstreekse gegevens opgeleverd om de eerste kerk te kunnen dateren. Dit geldt eveneens voor het kapittelklooster dat zich ten noorden van de centraalbouw, boven de gedempte burchtgracht, situeerde en volgens de opgravingsgegevens tot een jongere bouwphase dan de kerk behoorde. Op basis van de opgraving kan enkel gesteld worden dat voor en omstreeks 950 belangrijke bouwactiviteiten plaatsvonden op het Burgplein.

Op het Burgplein werd op verschillende locaties ook een veldstenen muur aangesneden, die een min of meer vierkant areaal begrensd. Het zgn. *castrum* situeerde zich rond de oorspronkelijke burchtgracht en rond de kapittelgebouwen. Vermoedelijk maakten ook torens deel uit van deze versterking (Devliegheer, 1991, p.84-89). Verder gegevens over de interne indeling van deze elitaire site ontbreken volledig.

Stadshuizen uit de 10de-11de eeuw, zgn. Stenen, zijn in tegenstelling tot in andere steden zoals Gent, nagenoeg niet meer bewaard in de binnenstad. De vroegste resten van deze elitaire woningen zijn doorgaans te dateren in de 12de eeuw.

Andere bewoningssporen uit de volle middeleeuwen, zoals ophogingspakketten, kuilen en grachten, komen wel verspreid in de binnenstad voor. Tot deze periode behoren bijvoorbeeld verschillende ophogingslagen en kuilen, aangetroffen aan de oostzijde van het Simon Stevinplein (Hillewaert, 1995c). Diverse waarnemingen leverden ook gegevens op m.b.t. de zone tussen de Oude Burg en de Steenstraat in deze periode. Uit de waarnemingen kan afgeleid worden dat het gebied ten zuiden van de Oude Burg bij de bedding van de Dijver hoorde en zeker niet bewoond werd in deze periode (De Gryse en Hillewaert, 2006, p.54). Verder werden bij rioleringswerken in de Oude Burg verschillende kuilen uit de 11de/12de eeuw vastgesteld, wat aantoont dat het straatracé op deze plaats zeker niet oorspronkelijk is (Hillewaert, 1995d).

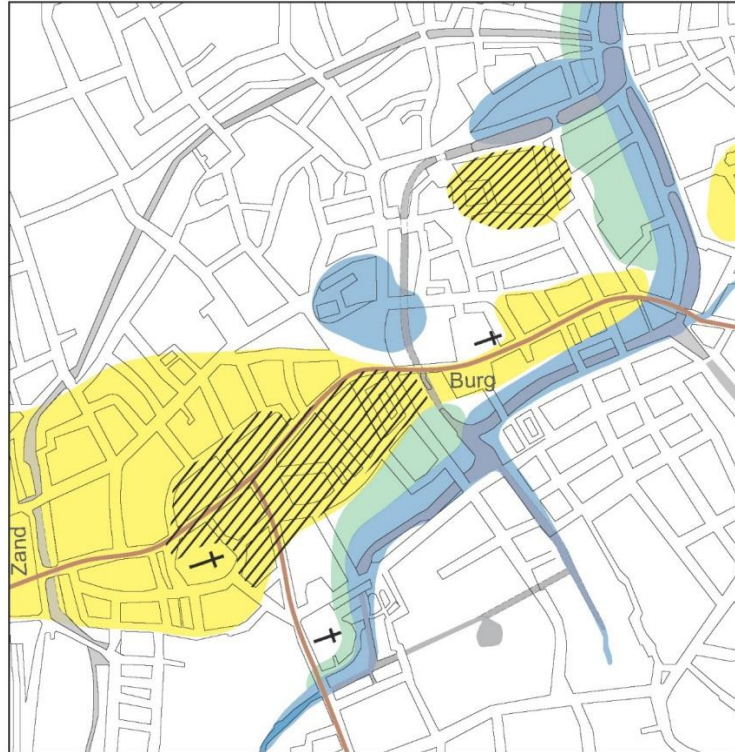
Tijdens het onderzoek n.a.v. de bouw van het concertgebouw op het Zand werden een laag uit de 9de-11de eeuw en een poel uit de 11de eeuw aangetroffen, die afgedekte werden door een steriel zandpakket, dat mogelijk in verband te brengen is met het uitgraven van de Reie door de zandrug omstreeks 1127-1128 (Hillewaert, 2000a, p.161). Volledigheidshalve dienen ook de site van het Bisschoppelijk Paleis en aan de Zwijnstraat vermeld te worden (Hillewaert, 2000, p.158).

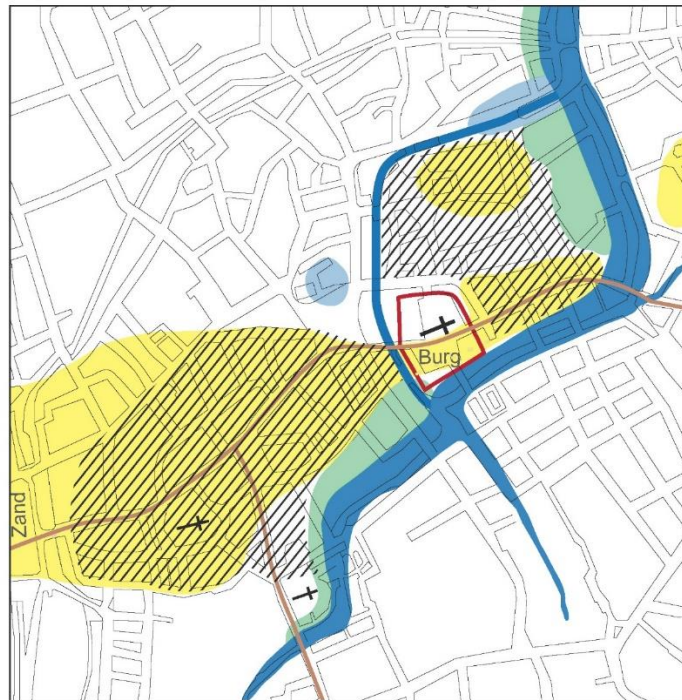
Figuur 7a: Reconstructie van het landschap waarin de nederzetting die later Brugge genoemd wordt zal groeien. Legende: donkerblauw: burchtgracht, middenblauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, (bron: Hillewaert et al, 2011, p.119)

Figuur 7b: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de eerste helft van de 10de eeuw. Legende: oranje: burchtzone, bruin: wegas, arcering: bewoning (bron: Hillewaert et al, 2011, p.145)

Figuur 7c: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de tweede helft 10de eeuw. Legende: blauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, bruin: wegas, arcering: bewoning (bron: Hillewaert et al, 2011, p.150)

Figuur 7d: Reconstructiekaart van het Brugse centrum in de 11de eeuw. Legende: rood: burchtmuur, blauw: Reie, lichtblauw: depressie, groen: overstromingszone van de Reie, geel: zandrug, bruin: wegas, arcering: bewoning. (bron: Hillewaert et al, 2011, p.150)

Het ontstaan van Brugge

In het begin van de 12de eeuw breidde de stad zich verder uit in westelijke richting over de zandrug. Op basis van het huidige stratenpatroon kan afgeleid worden dat de ontwikkeling van de bouwblokken tussen de Markt en het Zand in min of meer concentrische kringen vanuit de Oudeburg gebeurde (Ryckaert, 1991, p.64). Na de moord op Karel de Goede in 1127 werd het toenmalige stadsareaal begrensd door een eerste omwalling, die grotendeels het tracé van de huidige binnenreien volgt. In het zuiden en het oosten werd de omwalling gevormd door de Reie vanaf het Sint-Janshospitaal via Dijver, Groene Rei, en Sint-Annarei. In het noorden en het westen werd ze gevormd door de grotendeels gegraven Goudenhandrei, Augustijnenrei, Speelmansrei en Poortgracht. De stad was toegankelijk via zes stadspoorten. De poortstraten vormen belangrijke in-en uitvalswegen en groeien later uit tot commerciële assen. Binnen de omwalling situeerde zich het Groot Vierkant, de kern op de centrale zandrug en de burcht (figuur 7).

In de tweede helft van de 12de en de 13de eeuw groeit Brugge uit tot een belangrijke handelsmetropool. Brugge geniet faam als het exportcentrum van Vlaams laken. Engels wol wordt ingevoerd en in Brugge verwerkt. De economisch gunstige situatie zorgt voor een demografische groei. Buiten de eerste stadsomwalling ontstaan nieuwe wijken. In 1297 wordt gestart met de bouw van de tweede stadsomwalling. Aanvankelijk bestond deze uit een dubbele gracht, een aarden wal met houten palissade en negen stenen poorten. Het omwalde gebied correspondeert met het stadsareaal binnen de huidige vesten. De bestuurlijke indeling wordt aangepast. De Markt vormt het centrale punt met de poortstraten en waterlopen als scheidingslijnen tussen de verschillende wijken (AOE, erfgoedobjecten, id:121224). Het plangebied wordt met de aanleg van de tweede omwalling opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad.

Ook in de 14de eeuw is Brugge een Europees handelscentrum. Tijdens de Bourgondische periode heerst een ware bouwwoede. Grote projecten worden gerealiseerd. Ook de ambachten bouwen vanaf de 15de eeuw eigen huizen. Deze huizen zijn bedoeld als statussymbool. De achteruitgang van de lakenindustrie, de strenge handelsreglementering, de concurrentie van de snelgroeiende handelsmetropool Antwerpen en de politieke omstandigheden zorgen voor een achteruitgang van de economie vanaf 1480.

Brugge doet beroep op Keizer Karel gedurende de periode 1515-1555 om de welvaart te herwinnen. Er ontstaat een ware publiciteitscampagne. Ondanks de vele inspanningen valt de handel via het Zwin stil door de Opstand van de Nederlanden (1566-1648). Oorlog en economische malaise kenmerken het laatste kwart van de 16de eeuw.

Vanaf de 16de eeuw zijn een aantal kaarten van Brugge overgeleverd, waarop het projectgebied aangeduid kan worden (zie verder II.2.2). De kaarten zijn getuige van de omvang die Brugge in deze periode reeds aanneemt. Ondanks de economische malaise op het eind van de 16de eeuw is Brugge gedurende de middeleeuwen uitgegroeid tot een metropool.

Gedurende de Spaanse periode is er een versteningsproces van het centrum. De stadskerken worden na de beeldenstorm in ere hersteld binnen de Contrareformatie. In 1614 wordt de tweede stadsomwalling omgevormd tot een gebastioneerde vesting. Ca. 1620 kent de stad 27.000 inwoners binnen de vesten. Gedurende de 17de eeuw worden ook een groot aantal ambachtshuizen opgetrokken.

Tijdens het Oostenrijkse bewind in de 18de eeuw kent de stad een wederopbloei. Er worden in deze periode een aantal belangrijke infrastructuurwerken uitgevoerd, die een invloed hebben op het middeleeuws handelscentrum. In deze periode krijgt de Markt tevens zijn classicistische uitstraling.

Onder het Franse bewind, eind 18de eeuw, wordt Brugge hoofdplaats van het Leiedepartement. Er volgt een sekwestratie van religieuze goederen die op een diverse wijze verloopt. De Sint-Donaaskerk op de Burg wordt gesloopt.

Na de onafhankelijkheid van België wordt Brugge de hoofdstad van West-Vlaanderen. Economisch gaat het met Brugge gedurende deze 19de eeuw minder goed. De industrialisatie van Brugge komt slechts moeizaam op gang. Door de textielcrisis is er een plattelandsvlucht, wat resulteert in een demografische groei binnen de stad. Het inwonersaantal stijgt van 39.000 tot 50.000. In de tweede helft van de 19de eeuw groeit binnen intellectuele kringen de bezorgdheid over het historisch erfgoed van Brugge. Een voorbeeld is architect Delacenserie. Als stadsarchitect (1870-1892) is hij verantwoordelijk voor de meeste restauraties binnen en buiten de eerste stadsomwalling. Ook zijn leerling De Wulf is een voorstander van het behoud van de historisch gegroeide stedelijke infrastructuur. Pleinen, monumenten en aansluitende architectuur werden in hun historische samengroei gerespecteerd. De aantrekkingskracht die Brugge reeds in de 19de eeuw uitstraalt op kunstenaars en buitenlandse bezoekers, stimuleren het toerisme en de economie. Reeds in de jaren 1880 ontstaan toeristische verenigingen die dit toerisme coördineren. De reeds bestaande hotels kunnen niet langer aan de groeiende vraag naar accommodatie voldoen, wat leidt tot de bouw van heel wat nieuwe hotels. Getuige van het historische bewustzijn van de stad Brugge is de continuïteit van het stadsplan doorheen de 19de en 20ste eeuw.

Door haar ligging achter het front heeft Brugge geen noemenswaardige vernielingen doorstaan tijdens de Eerste Wereldoorlog. Tijdens het interbellum gaat verbouwen en restaureren van historische bouwen verder. Eigenaars op de Burg en de Markt worden aangemoedigd hun huizen te restaureren in Neo-Brugse stijl. Functieverhuizingen binnen het centrum geven echter aanleiding tot verbouwingen. Bioscoopzalen, winkels, warenhuizen, etc. nemen historische gebouwen over. De enorme ontwikkeling van het verblijfstoerisme resulteert in de opmerkelijke toename van hotels in het centrum van Brugge gedurende de 20ste eeuw (AOE, erfgoedobject: 121224)

Figuur 8: Reconstructiekaart van het Brugge van Galbert in het begin van de 12de eeuw met aanduiding van het projectgebied (zwarte polygoon)(bron: Hillewaert, 2011, p.152)

2.2 Historische situering van het projectgebied

Het plangebied bevindt zich in de Boeveriestraat. De straatnaam zou verwijzen naar de Latijnse term voor 'veld', voor het eerst vermeld in schriftelijke bronnen in 1284 ('In boveria' (f°32)). De Boeverie was een weiland nabij de Boterbeek (J.-M. Smet, 1945, p.19).

Het terrein wordt met de aanleg van de tweede omwalling (1297-1299) opgenomen in het stedelijk weefsel van de stad en de straat wordt een volwaardige poortstraat, begrensd door de Boeveriepoort. Over deze vroegste periode is erg weinig informatie beschikbaar.

Vanaf de 16de eeuw zijn een aantal kaarten van Brugge overgeleverd, waarop het projectgebied aangeduid kan worden.

Een eerste cartografische bron is het zogenaamde "geschilderd plan van Brugge" (1537-1556)(figuur 9). Eigenlijk is dit geen plan maar een *chorografie* of een schuin bovenzicht. Deze kaart is duidelijk opgesteld om het imago van de stad op te krikken, met de klemtoon op het netwerk van waterwegen, met als culminatiepunt een volstrekt fictieve handelskom. Recent onderzoek heeft gewezen op de gevaren van het gebruik van dit document in detailstudies (Linsingh, 2016). Op de kaart zien we de links een groot, open plein: de Vrijdagmarkt (het huidige Zand). Vanaf de Boeveriepoort (rechterbovenhoek) vertrekt de Boeveriestraat. Op de binnenvest staat het Oud Waterhuis weergegeven, die het stelsel van moerbuizen van water voorzag en enkele molens. Het plangebied bevindt zich aan de oostzijde van de straat en lijkt bebouwd. De achterliggende terreinen zijn onbebouwd. Aan de overzijde van plangebied staat een pand met klokketoren. Dit complex ontwikkelt zich in de 17de en 18de eeuw tot het *refugium* van de Sint-Andriesabdij.

Figuur 9: uitsnede uit het zogenaamde 'geschilderd plan van Brugge, gedateerd tussen 1537 en 1557.
(bron: Kaartdata Musea Brugge)

De kaart van Jacob van Deventer (circa 1560) is de eerste nauwkeurige plattegrond van Brugge, opgemaakt met behulp van driehoeksmeting op het terrein. De gebouwen zijn summier in perspectief weergegeven. Het plangebied is moeilijk exacte te situeren. Aan de

straatzijde lijkt de bebouwing aaneengesloten. Achteraan bevindt zich een omvangrijke tuinzone (figuur 10).

Figuur 10: uitsnede uit de kaart van Deventer, 1560 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

De kaart van Marcus Gerards uit 1562 (figuur 11) is een interessante kaart voor de kennis van het laatmiddeleeuwse Brugge. Op het plan is een tweetalige legende in het Frans en het Nederlands opgenomen met verwijzingen naar 89 belangrijke instellingen, gebouwen of plaatsen. Dit maakt de lokalisatie van het projectgebied zeer betrouwbaar.

Het projectgebied bevindt zich aan de oostzijde van de Boeveriestraat en grenst aan de *Raemstraete*. Aan straatzijde zijn een zevental diephuizen bestaande uit twee bouwlagen weergegeven. Aan de achterzijde is er gemeenschappelijk een tuinzone/binnenerf zichtbaar dat enkel doorbroken wordt bij de twee meest zuidelijke huizen, waar ogenschijnlijk een achterhuis tegen gebouwd is. De tuinzone loopt tot tegen een waterloop en is afgezoomd met een lage omheining bestaande uit paaltjes. Ter hoogte van de *Raemstraete* wordt één breedhuis binnen het plangebied weergegeven. "Raamstraat" verwijst wellicht naar het gebruik van de achterliggende onbebouwde zones: raamlanden zijn terreinen waar houten ramen op stonden, dit zijn houten gestellen waar het gevolve laken in gespannen werd².

Onder het Calvinistische stadsbestuur (1578-1584) werd Brugge bestuurlijk ingedeeld in zes secties: Sint-Jans, Sint-Donaas, Onze-Lieve-Vrouw, Sint-Jakobs, Sint-Niklaas en Carmers. Per *zestendeel* werd een reeks registers opgemaakt waarin elk huis één startpagina kreeg. Op deze pagina of folio werd elke verkoop, hypotheek, erfdienstbaarheid, inbeslagneming, enz. chronologisch bijgehouden. Deze registers, bewaard in het stadsarchief van Brugge,

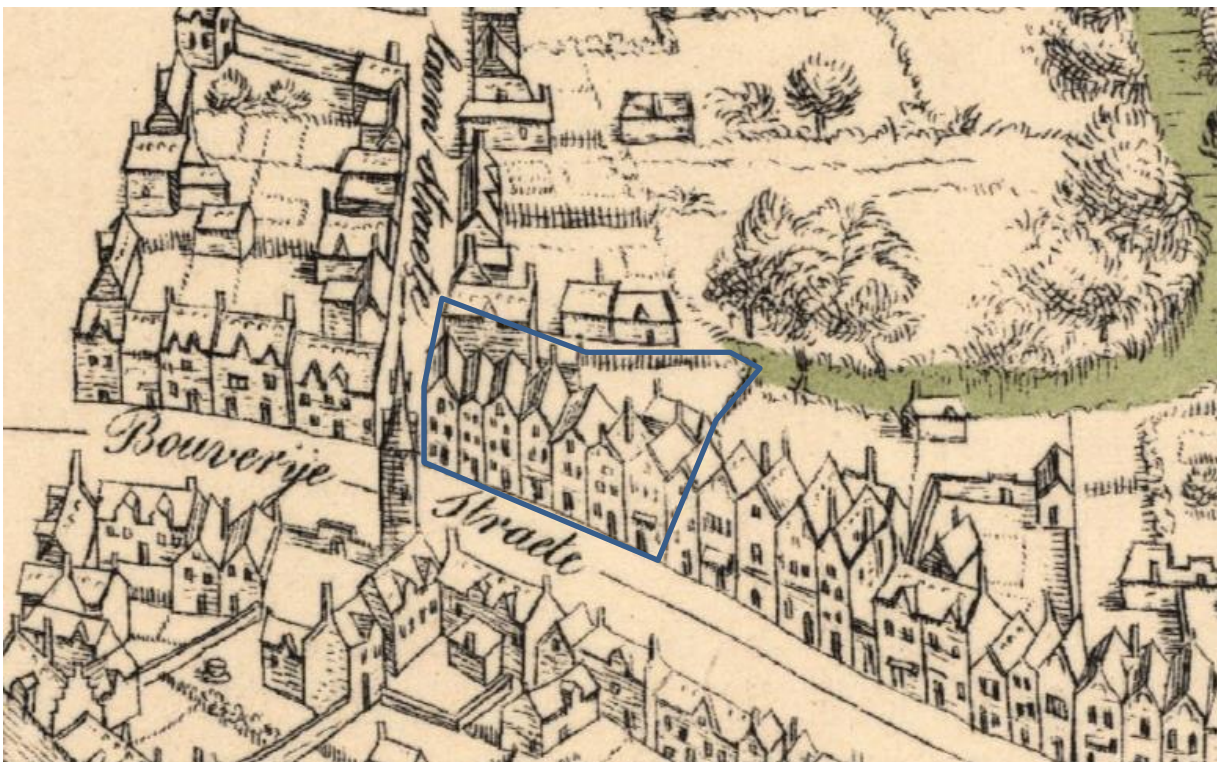
² Het vollen of volden van laken was een ambacht binnen de lakennijverheid. De volder trachtte het laken te laten 'vollen' of verviltten, dat wil zeggen een verdichting van de vezelstructuur te verkrijgen om zo een meer waterdicht en minder krimpgevoelig product te verkrijgen. De traditionele methode bestond erin het laken in een bak onder te dompelen met een mengsel van heet water, urine en vollersaarde (een vette klei die het vuil uit het vezels opneemt). Vervolgens wordt het weefsel met de voeten aangestampt en gespannen in een houten raam (De Flou, XII- 3, p.88).

beslaan de periode 1580 tot circa 1800 en vormen het 'Oud Kadaster' van Brugge. Delen hiervan zijn digitaal ontsloten via de website www.kaartenhuisbrugge.be Over de percelen, gelegen in het Onze-Lieve-Vrouwezestendeel is volgende informatie beschikbaar.

Binnen het plangebied zijn 8 huizen gelegen, met nummers OLV/0277, OLV/0278, OLV/0279, OLV/0280, OLV/0281, OLV/0282, OLV/0283 en OLV/0284. In 1580 behoren ze tot dezelfde eigenaar, die nog meer eigendommen heeft in de straat. Deze huizen worden in 1589 gerechtelijk in beslag genomen en verkocht bij decreet aan Jacques Slos. Een kleine 9 jaar later, in 1598, verkoopt zijn weduwe al deze huizen aan Charles Ghiselin, die optreedt als tussenpersoon voor Jan van Doorne. Tussen 1616 en 1621 komen alle acht woningen, soms met tussenkomst van een stroman, in handen van het echtpaar Pieter van Peenen en Isabeau Gloribus. De eerste zeven panden (OLV/0277 t.e.m. OLV/0283) worden afgebroken. Van één van de gesloopte panden is de naam overgeleverd, de *Zelveren Harynck*, een herberg. Op het vrijgekomen terrein wordt vervolgens het godshuis van Peenen gerealiseerd. OLV/0284 wordt deel van een schuur. De achterliggende terreinen worden ingenomen door godshuizencomplex Gloribus.

Van Peenen dient voor 6 mannen, terwijl Gloribus onderdak bood aan 6 vrouwen. De vrouwen moesten wel behoeftig zijn, maar kwamen reeds vanaf 36 jaar in aanmerking (Quackelbeen, 1975). Beiden godshuizen worden definitief in gebruik genomen in 1634, na de dood van Pieter van Peenen.

De straatnaam evolueert op korte tijd van *Raam straat* (1562) tot *Muysevallestratkin* (1580) tot *Gloribusstraat* (1634).

Figuur 11: uitsnede uit de kaart van Marcus Gerards, 1562 (bron: kaartenhuisbrugge.be)

Een eerste gekende afbeelding van dit godshuizencomplex is opgenomen in de handschriften van Charles de Custis. Op de pentekening van omstreeks 1745 zien we het godshuis afgebeeld met korfboogingen, kruisvensters en trapgevels aan de dakkappen. De pentekeningen van Custis worden doorgaans weinig gebruikt wegens hun onnauwkeurigheid (pers.commentaar B.Delaey, Brugs conservatie-architect en docent Howest). Volgens Hilde Debruyne zijn deze tekeningen *louter interessant voor verdwenen stichtingen* (Debruyne, 1994 p.7).

Figuur 12: Pentekening van godshuis Van Peenen ca. 1745 (bron: Quackelbeen, 1975, p.216 en fig 60)

Op de website Kaart en Huis Brugge zijn meerdere cartografische bronnen beschikbaar van de Brugse binnenstad voor de 17de, 18de en 19de eeuw³. Deze geven meestal slechts een veralgemeende weergave van de verschillende woonblokken, zonder details van de individuele huizen en publieke gebouwen. Op al deze kaarten is het terrein aan straatzijde bebouwd, zijnde het godshuizencomplex Van Peenen. Omwille van deze reden is het weinig zinvol om deze hier te reproduceren. Ook de Frickx-kaart (Plan 8 in bijlage), de Kabinetskaart (plan 9) en de kaart van Vandermaelen (plan 10 in bijlage) bevestigen deze toestand.

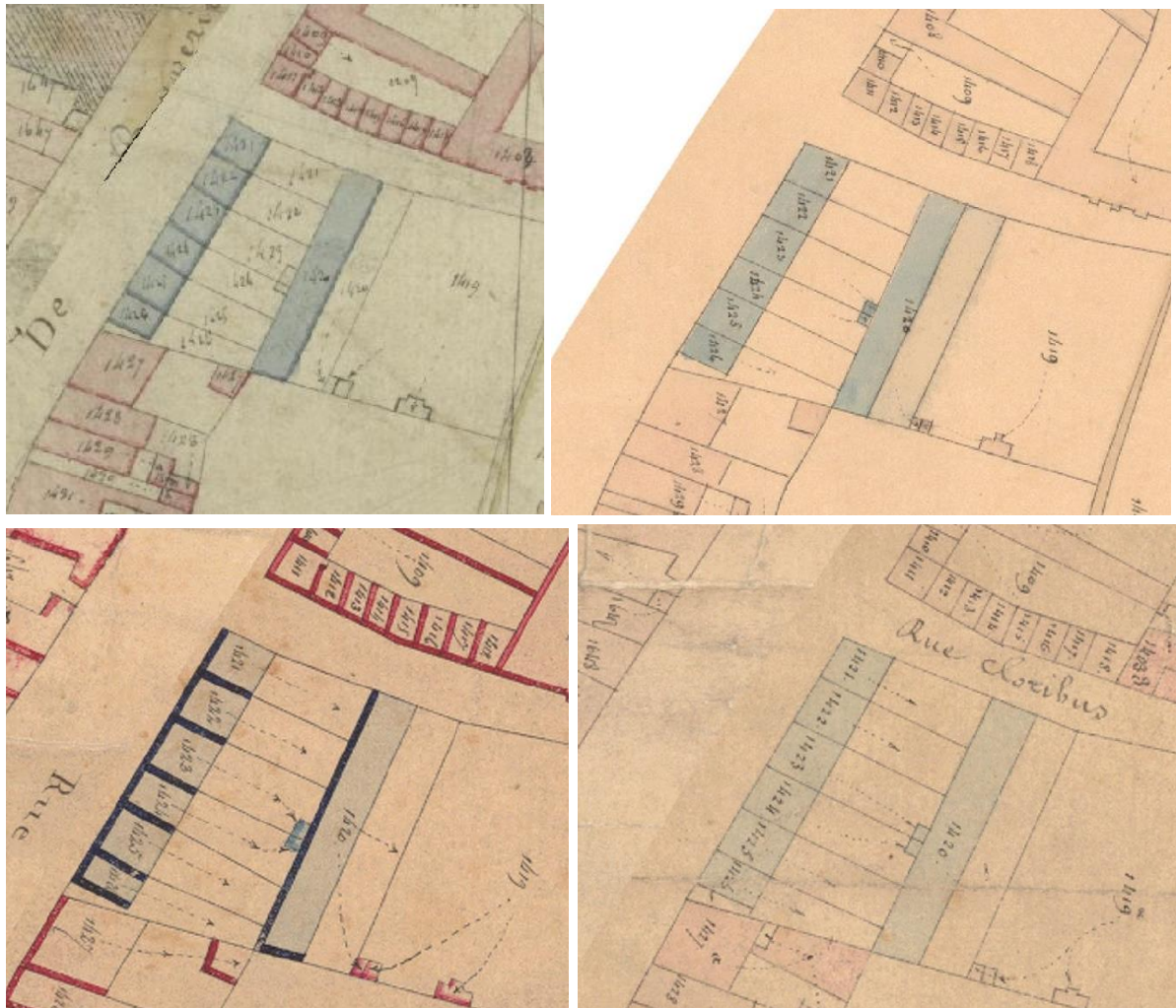
Meer bruikbaar zijn de kadasterkaarten die in de loop van de 19de eeuw werden opgesteld. Wanneer de versies uit 1811, 1831, 1835 en 1899 naast elkaar gelegd worden (figuur 13a-d), is duidelijk dat er in de 19de eeuw geen (structurele) wijzigingen zijn aangebracht aan het godshuizencomplex. De zes godshuizen geven uit op een gemeenschappelijk tuin die ook toegankelijk is via de Boeveriestraat. In de tuin staat één gemeenschappelijke structuur weergegeven, mogelijk een latrine en/of bergruimte? (Zie ook Popp-kaart, Plan 12 in bijlage).

³ Het gaat onder meer om de kaarten 'Jan Lobbrecht (1690)', 'anonieme militaire kaart (ca 1690)', 'F. De Wit (1709)', 'Bruges à 7 lieux de Gand (1746)', kaart Basiré (1758), 'C. Janssens (1777)', Kaart 'Ch. Senefelder (1820)', en 'Kaart W.Crowe (1850)'.

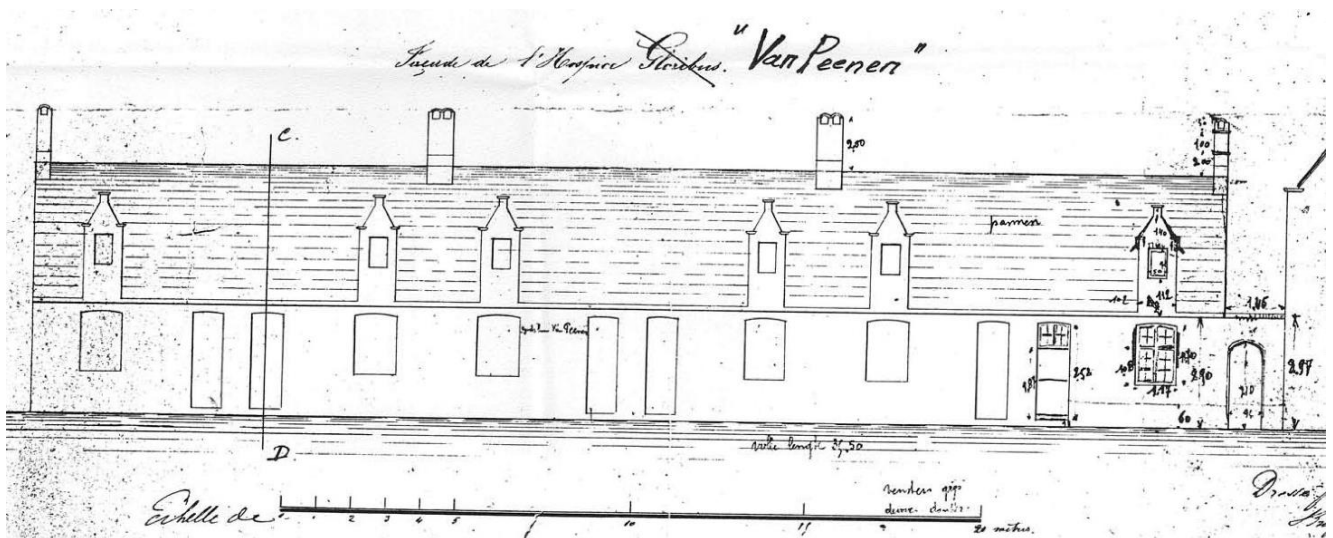
In het OCMW-archief is een restant van verbouwingsplannen uit 1881 bewaard. Concreet gaat het om een plan bestaande toestand, *Façade de l'hospice Van Peenen, dessiné le 23 février 1881* (OCMW-archief, met dank aan Annelies Verplancke). Dit plan geeft de voorgevel weer van het complex. Langs straatzijde zijn vensters met een zeer lichte segmentboog en dagkanten opgetekend. De deuren zijn rechthoekig met boven het deurkalf een zeer lichte segmentbogig bovenlicht. De huizen zijn per twee geordend. Aan de rechterzijde is een toegangspoort met korfboog afgebeeld. Er worden verder zes dakkappen met vlechtingen weergegeven alsook vier schoorstenen: twee enkele en twee gekoppelde.

Plan 9: het projectgebied op de Kabinetskaart (lila/groene polygoon)(bron: geopunt)

Figuur 13a-d: het plangebied op de kadasterkaarten uit 1811, 1831, 1835 en 1899 (bron: Kaartdata Musea Brugge)

Figuur 14: Voorgevel, bestaande toestand 1881 (bron: OCMW-archief, S.n.)

Over de 20ste eeuwse situatie zijn we beter ingelicht:

Vooreerst zijn in de beeldbank Brugge een aantal foto's bewaard uit deze vroege periode: op figuur 15 zien we het complex Van Peenen vanaf de Boeveriestraat. De foto is gedateerd "voor 1900". Deze toestand correspondeert helemaal met het plan bestaande toestand uit 1881 (fig.14). Een contemporaine foto van de achtergevel van het complex geeft ook verschillende details weer. In de achtergevel zijn 6 deuropeningen, vijf met korfboog en één met een lichte segmentboog. Er zitten geen vensteropeningen in de achtergevel. De tuin wordt duidelijk gebruikt als moestuin.

Figuur 15a: Zicht op het complex, situatie voor 1900 (bron: BeeldbankBrugge, inv.nr BRU001005114)
In het Brugse stadarchief is een bouwvergunning bewaard uit 1938. Hierin is er sprake van "het herbouwen van de meest noordelijke topgevel en schouw" (huidige huisnr.9), omdat deze te fel overhielden.

In de beeldbank van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) bevinden zich enkele foto's van het godshuizencomplex uit de jaren 1940-1960. Een eerste opname, gedateerd 1942 (figuur 16), gemaakt door de Duitsers tijdens de bezetting van Brugge in WO2, toont de voorzijde van het complex, getrokken vanuit het noordwesten. Behalve de schoorsteenreparatie uit 1938 zijn er geen externe wijzigingen zichtbaar.

Een volgende opname, gedateerd 1952, toont een beperkt aantal wijzigingen. Vooreerst is de toegangspoort met korfboog, die uitgaaf op de gemeenschappelijke tuin, verdwenen. Wellicht is een deel van het perceel afgestaan en geïntegreerd in het aanpalende pand. Verder lijkt het complex 'opgeknapt': de voorgevel is terug mooi wit gekaleid en de plint opnieuw geteerd. Bijhorende archiefdocumenten ontbreken.

Figuur 15b: zicht op de gemeenschappelijke tuinzone, voor 1905. In de achtergevel zitten duidelijk geen vensteropeningen. (bron: BeeldbankBrugge, inv.nr. BRU001005142)

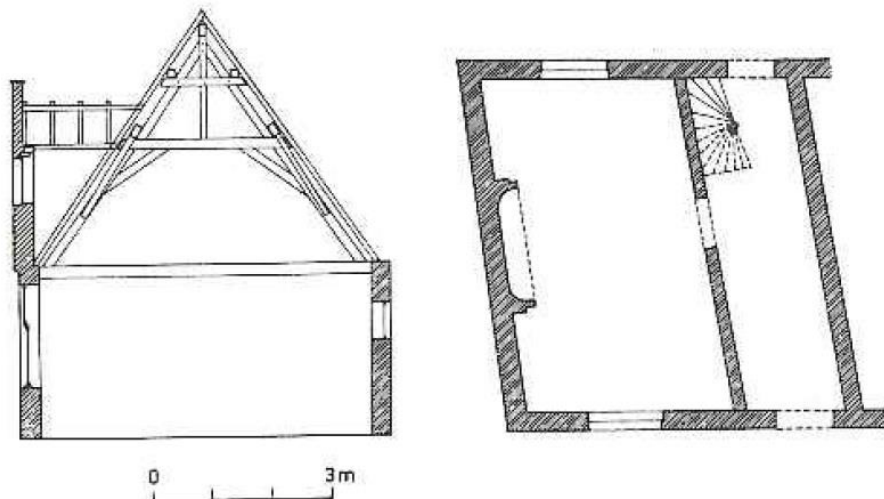

Figuur 16: Foto-opname toestand 1942 (bron KIK, nummer a027759)

Figuur 17: foto-opname toestand 1952 (bron KIK-B140480)

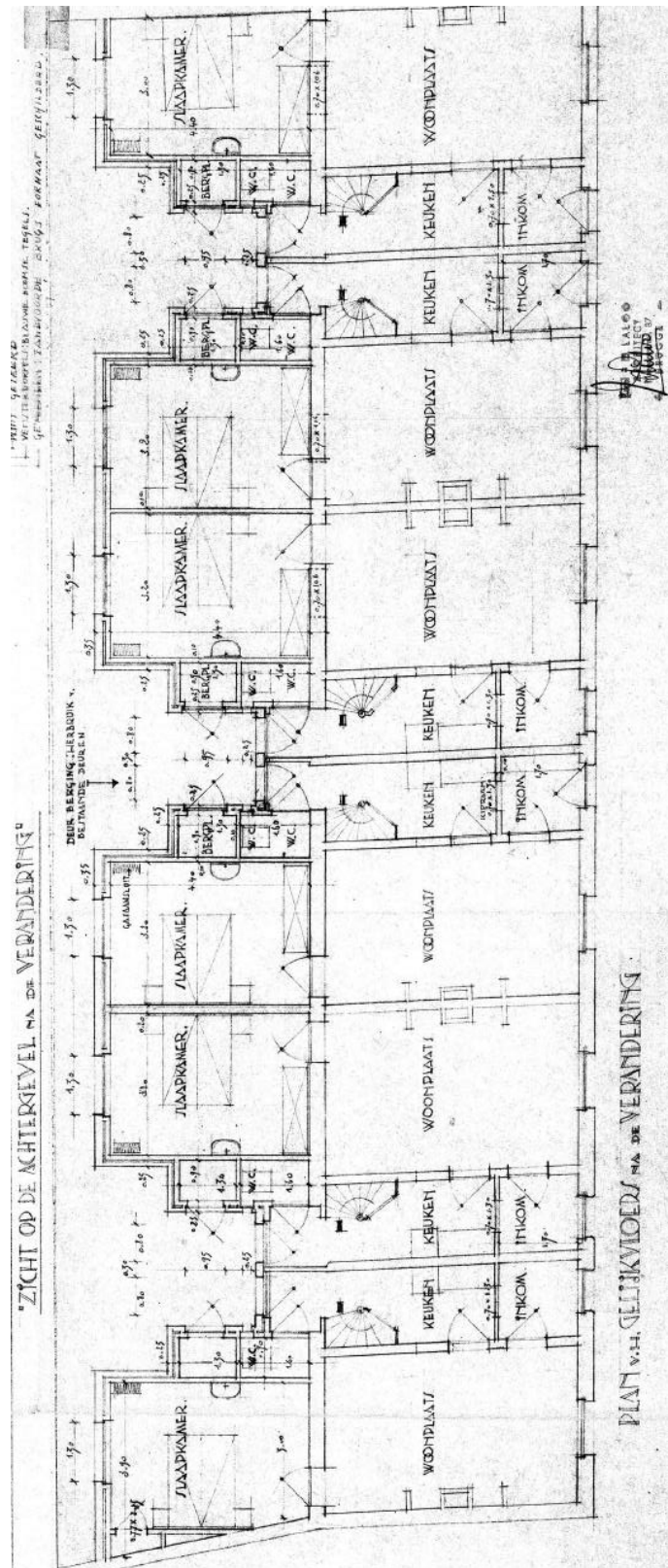
De grootste ingreep vindt plaats op het einde van de jaren 1960. Het integrale bouwdoossier hiervan is bewaard in het OCMW-archief (lastenboek, meetstaat, briefwisseling, etc.) zodat alle wijzigingen gestaafd kunnen worden. Aan de achterzijde van de huisjes wordt een uitgebouw gerealiseerd waarin een slaapkamer en badkamer worden voorzien. Deze verbouwing werd reeds eerder toegelicht (supra, I.4.3 en figuur 2).

Figuur 18: Bestaande toestand tot 1967 (Devliegheer, 1968, p.53 en figuur 23)

In *De Huizen van Brugge* beschrijft en tekent Luc Devliegheer deze godshuizen voor de verbouwingen. Het gaat in essentie nog steeds om een éénlaagswoning bestaande uit een leefruimte met een gotische schouw en een lange gang die uitgaat op een houten spiltrap

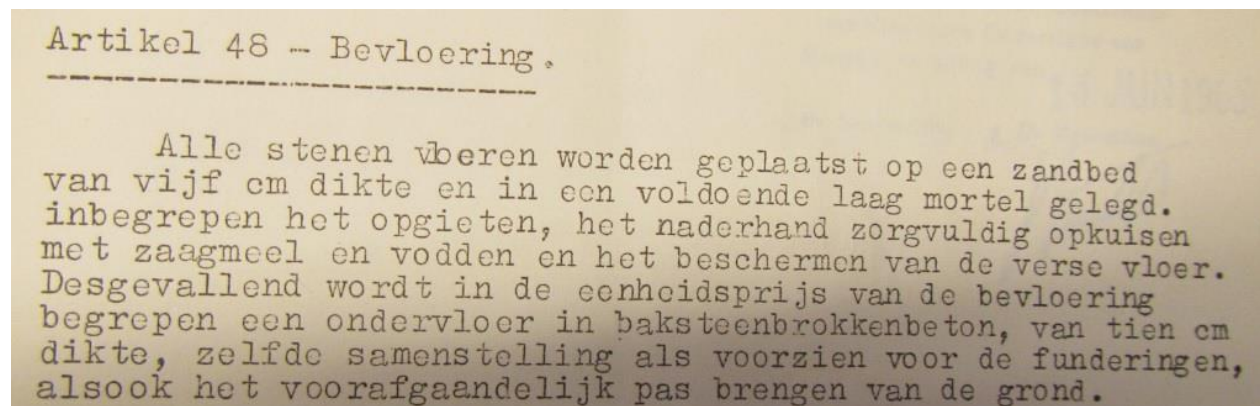
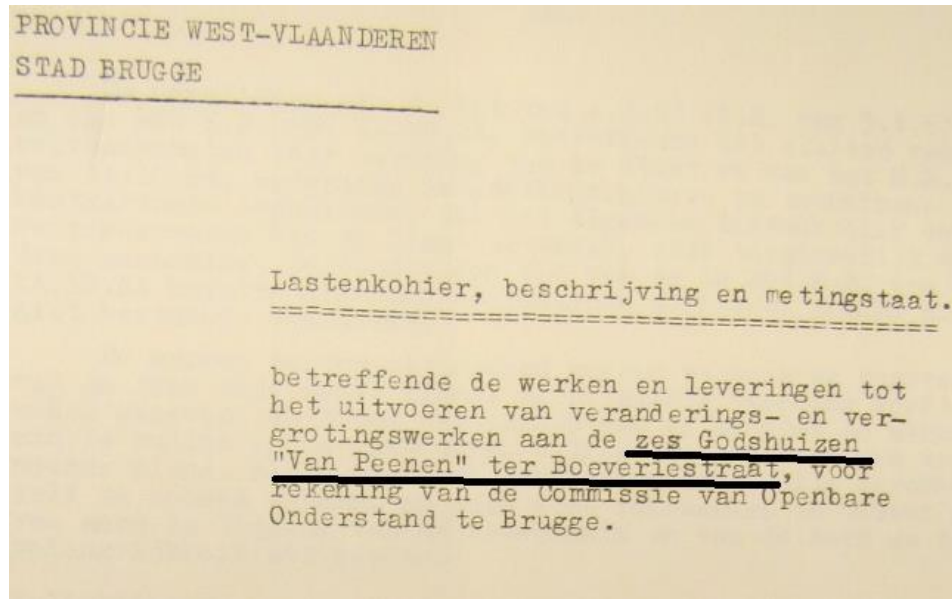
(figuur 18). In 1967 waren alle originele gotische schouwen en spiltrappen blijkbaar nog intact. Op figuur 19 is de verbouwde toestand te zien in 1968.

Figuur 19: plan gelijkvloers na veranderingen in 1968, arch. Laloo (OCMW-archief, Sn)

In het licht van de geplande werkzaamheden is het relevant om te staven dat de toenmalige bevoering uitgebroken werd. Het lastenboek van de verbouwingen, van architect Karel Laloo uit 1965, werd teruggevonden in het OCMW-archief (met dank aan Hilde Debruyne).

Met betrekking tot bevoering kunnen we duidelijk lezen dat deze integraal uitgebroken werden (figuur 20):

Figuur 20: Archief COO, Doos 11, dossier nr.157, map "verbeteringswerken godshuizen van Peenen Boeveriestraat 1963, , bundel 'Lastenboek, beschrijving en metingstaat'.

Na de uitbraak van de bestaande vloeren, worden er nieuwe bevoering geplaatst in een zandbed van 5 cm dikte en met een ondervloer in steenslag van 10 cm dikte. De totale bodemingreep bedraagt dus theoretisch 2 cm (tegeldikte) + 5 cm (zandbed) + 10 cm (steenslag) = 17 cm t.o.v. de vloerplas. Rekening houdend met de praktijk bedraagt deze dus 20 tot maximaal 25 cm.

Naast het bouwen van een aanbouw met slaapkamer en het vernieuwen van de bevoering is er nog sprake van het afbreken van enkele bergingen en het gedeeltelijk hermetsele van de funderingen.

De voorgevel na deze restauratie-en uitbreidingswerken is te zien op een foto-opname, gedateerd 1985 (figuur 21).

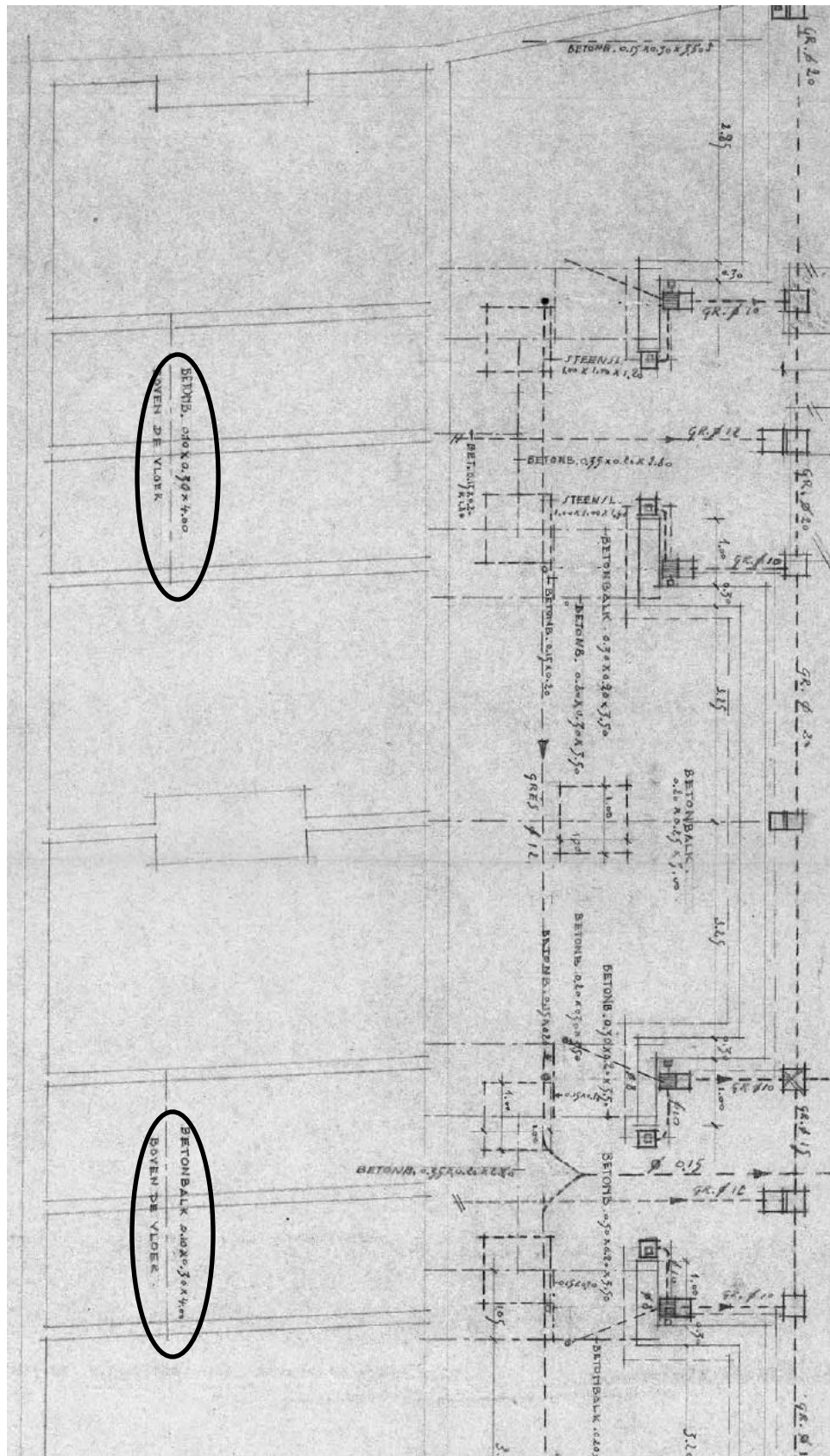

Figuur 21: situatie 1985 (bron: BeeldbankBrugge, inv.nr BRU001030903)

Een laatste grote verbouwingscampagne dateert uit 1989. Onder architect Schrauwen worden meerdere stabiliteitswerken en vochtweringswerken uitgevoerd. Op de bewaarde plannen zien we dat er lokaal betonnen balken gegoten zijn bovenop de vloer in het interieur? Ook aan de achterzijde worde meerdere betonbalken gegoten (figuur 22).

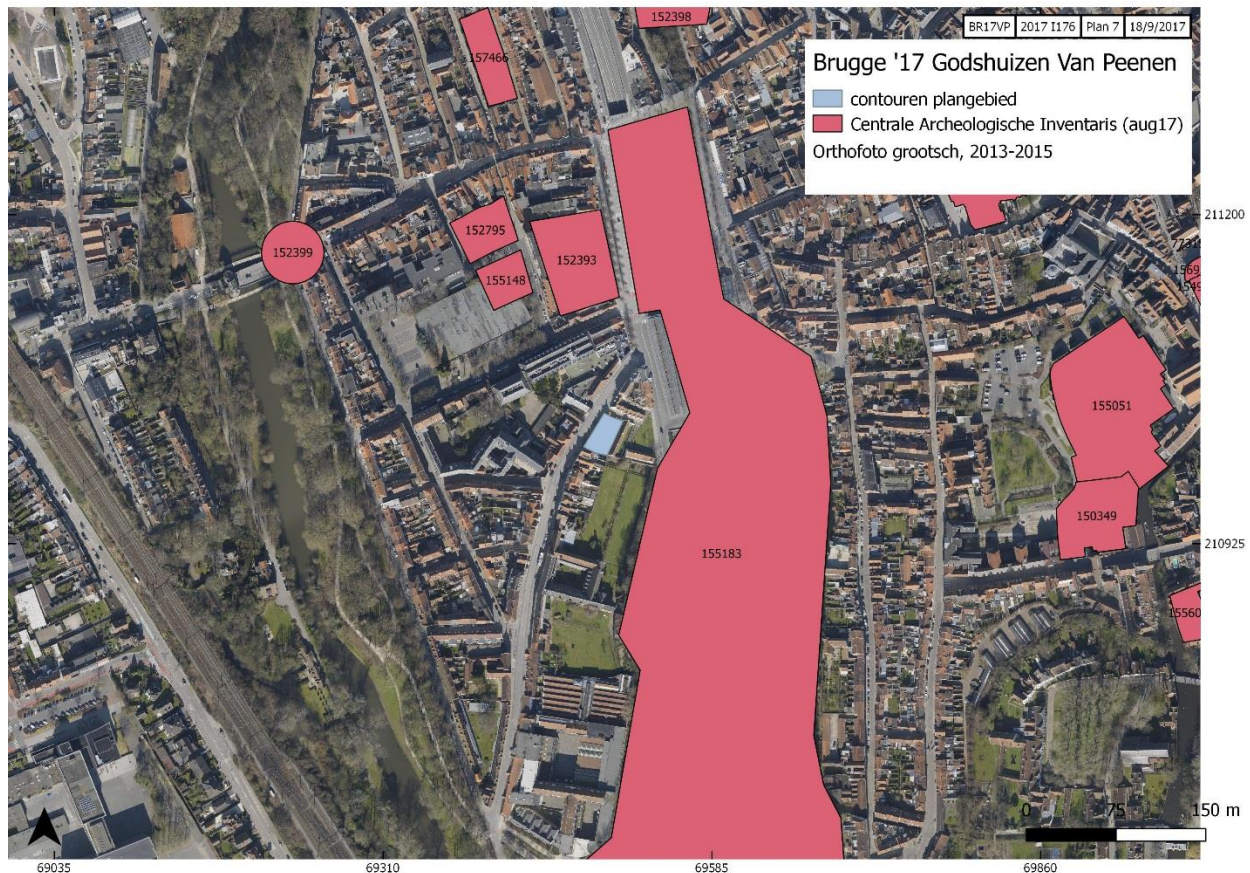
Op heden worden een aantal van deze woningen nog steeds bewoond door "behoefte mannen", zoals voorgeschreven in de 17de eeuwse fundatieakte. De overige, met de meeste vochtproblemen, staan leeg. Verder zouden de gotische schouwen nog bewaard zijn, alsook drie van de zes spiltrappen.

De orthofotomozaïeken bevinden zich integraal in bijlage.

Figuur 22: Technisch plan, arch. Schrauwen, 1988-89 (bron: OCMW-archief, sn)

Archeologische voorkennis

Plan 7: het projectgebied op de Centrale Archeologische Inventaris (blauwe polygoon).

Binnen het plangebied zijn geen archeologische waarden gekend. In de Centrale Archeologische Inventaris zijn eveneens een aantal items terug te vinden in een straal van 250 m rondom het plangebied (Plan 7):

- CAI ID 152393: 'Zwijnstraat I' & CAI id's 155148, 152795: 'Zwijnstraat II'

Bij archeologische waarnemingen naar aanleiding van graafwerken in de Zwijnstraat in 1990 kwam een brede, noord-zuid georiënteerde gracht, min of meer parallel met het Zand, aan het licht. De gracht dateerde uit de volle middeleeuwen, maar bevatte ook vrij veel materiaal uit de Merovingische, de Romeinse periode en zelf uit de ijzertijd. Vermoedelijk werd de gracht opgevuld met aarde uit de omgeving. Dit kan mogelijk een indirecte aanwijzing vormen voor het feit dat er in de nabijheid één of andere menselijke activiteit aan de gang was tijdens de ijzertijd, de Romeinse en de Merovingische periode. Het projectgebied ligt trouwens op een hoog gelegen zandrug, vlakbij de plaats waar de Romeinse weg liep (Hillewaert 1991d en 1996).

- CAI ID155183: 't Zand - Albertpark':

Reeds in 1979 hadden op 't Zand uitgebreide graafwerken plaatsgevonden, waarbij onder meer de grondvesten van het 19de-eeuwse stationsgebouw evenals van het 17de-eeuwse Kapucijnenklooster werden vergraven.

Bij het graven van de werkput voor de aanleg van de tweede fase van de parking van 't Zand onder het Koning Albertpark, een terrein met een oppervlakte van ruim 5000 m² en

plaatselijk tot -8 m, zijn in 1991-1992 eveneens archeologische waarnemingen gedaan. Deze waarnemingen hebben toegelaten om de geschiedenis van het terrein te verklaren. Bodemkundig bevinden we ons op de overgang van de zandrug, die zich op 't Zand zelf bevond en zich van het Beursplein in de richting van de Markt uitstreckte, naar de depressie van de Wesmeers. De overgang van zandrug naar depressie wordt gekenmerkt door een uitgesproken zachte helling (70 cm verval over ca 100 m in het ongestoorde Pleistocene zand).

Op dit Pleistocene zand kunnen de oudste restanten van menselijke activiteit op deze plaats waargenomen worden. Het gaat om een weinig schervenmateriaal dat ruim in de 9de tot 11de eeuw gedateerd kan worden. De tweede fase wordt gevormd door een bijna steriel zandpakket dat plaatselijk tot meer dan een meter dik, onderaan licht gelaagd is en voor zover vastgesteld, geen aardewerk bevat. Er werd geen eenduidige verklaring voor dit pakket naar voren geschoven. De volgende fase betreft bewoningssporen uit de 14de (en mogelijk nog 15de) eeuw, die uitsluitend in het noordelijke gedeelte van de put werden aangetroffen. Het gaat om verschillende waterputten, afvalputten en bakstenen muurresten. Deze laatste horen vermoedelijk bij de bewoning die langs de zuidelijke korte zijde van het Zand was gevestigd.

Tijdens de 17de en 18de eeuw werd het terrein opgehoogd en plaatselijk met afval opgevoerd, tot aan een bakstenen muur die dwars door de put gevolgd kon worden. Deze muur vormde mogelijk de achter grens van een aantal volkstuintjes of later wellicht van de tuin van het Kapucijnenklooster en is als perceelsgrens nog te herkennen op de Popp-kaart.

Behalve van deze muur werden er ook funderingsresten aangetroffen van een gebouw dat in de noordelijke hoek tussen de muur en het Capucienenreijtje gelegen was.

De volgende fase is te situeren in de 19de eeuw en staat in verband met de aanleg van het spoorwegstation op 't Zand. Ten behoeve van de bouw van een goederenloods werd het Albertpark gedeeltelijk opgehoogd en wellicht ook geëgaliseerd. De goederenloods werd opgetrokken in baksteen, plaatselijk aangevuld met wellicht hergebruikte Doornikse kalksteen en veldsteen. De spaarboogfunderingen van het gebouw werden ingegraven in de pas opgehoogde gronden en steunden op paarsgewijs ingeheide palen.

Bij de graafwerken voor de aanleg van de derde fase van de parking van 't Zand, onder het nieuwe Concertgebouw, kon het archeologisch onderzoek in de herfst en winter van 1999 op een vrij behoorlijke manier verlopen. De hierbij verkregen data vormen een aanvulling op de eerdere waarnemingen. De omvangrijke muur (grens Capucienenklooster-meersen) die eerder werd vastgesteld, kon ook in deze fase waargenomen worden. Merkwaardig was een deuropening met daarnaast een lambris. De Paters Capucienen bouwden, in 1840, na de eerste opgave van een aantal kloostergebouwen ten gunste van het nieuwe station, een nieuwe vleugel tegen deze muur. De resten van dit gebouw, dat door de verdere uitbreiding van station en spoorweg eveneens geen lang bestaan was beschoren, werden eveneens ingetekend en gedocumenteerd. In de noordoostelijke hoek kwamen andere baksteensporen aan het licht. Er is in elk geval een rechthoekig overwelfde put met bodem waaraan een toevoerkanaal verbonden is dat tenminste een 20-tal meter in de richting van 't Zand te volgen was. De structuur is wellicht eveneens in verband te brengen met het Capucienenklooster. De functie ervan is onzeker. Mogelijk werd op deze manier zuiver water tot in de tuin van het klooster gebracht, waar het bijvoorbeeld bij het brouwen van bier gebruikt zou kunnen zijn. Deze hypothese is onzeker.

Tijdens de periode 14de tot 16de eeuw bevonden zich aan de zuidelijke korte zijde van 't Zand woonhuizen. De kaart van Marcus Gerards geeft er een afbeelding van. De tuinen en achterliggende erven van deze huizen werden opgegraven. De archeologische sporen omvatten, net als bij de eerdere waarnemingen, hoofdzakelijk waterputten en beerputten. Het gaat om ronde bakstenen beer en/of afvalputten, houten tonwaterputten, vierkante afvalputten met houten beschoeiing edm. Een aantal rechthoekige kuilen zonder enige vorm van beschoeiing in de noordoostelijke zone, zijn mogelijk te interpreteren als zandwinningskuilen. Onder dit laatmiddeleeuwse pakket bevond zich eveneens een bijna steriel zandpakket. (Hillewaert, 1993, p.58-61; Hillewaert, 2000a, p.159-161)

- CAI ID 152399: Smedenpoort

In de CAI is sprake van de publicatie van een vondst van niet-nader-bepaalde Romeinse scherven in de omgeving van de Smedenpoort, gedaan voor 1908. Verdere informatie is niet voorhanden.

Samenvattend kan gesteld worden dat het terrein, gezien de eerdere vondsten in de onmiddellijke omgeving en gezien de landschappelijk vrij gunstige positie nabij de zandrug, een zeker archeologisch potentieel heeft.

3. Gaafheid van het terrein: verstoringen

In dit hoofdstuk worden de gekende verstoringen in en rondom het projectgebied beschreven, dewelke een nefaste invloed gehad hebben op de gaafheid en de bewaringstoestand van de verwachte *archeologica*.

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare cartografische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een 'doorsnee' agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. Vanaf 1580 beschikken we eveneens over het zogenaamd Oud kadaster van Brugge. Volgens deze documenten staan op het terrein acht diephuizen aan de straatzijde. Een van deze panden is een herberg, de *Zelveren Harinck*. De achterliggende zone doet dienst als gemeenschappelijke tuinzone die afgepaald is met lage takken.

Tussen 1616 en 1621 komen alle acht woningen, soms met tussenkomst van een stroman, in handen van het echtpaar Pieter van Peenen en Isabeau Gloribus. De eerste zeven panden (OLV/0277 t.e.m. OLV/0283) worden afgebroken. Op het vrijgekomen terrein wordt vervolgens het godshuis van Peenen gerealiseerd. De achterliggende terreinen worden ingenomen door godshuizencomplex Gloribus. Beiden godshuizen worden definitief in gebruik genomen in 1634, na de dood van Pieter van Peenen.

In de loop van daaropvolgende eeuwen blijft het plangebied dezelfde functie houden, zoals gestaafd kan worden met figuren en kadastrale plannen. Regelmatig worden echter onderhouds- en verbouwingswerken uitgevoerd, zoals aangetoond kan worden met foto-opnames en bewaarde bouwvergunningen (OCMW-archief). Als Luc Devlieghe de huisjes in 1967 opmeet en beschrijft, hebben ze nog hun oorspronkelijke vorm en enkele bewaarde interieurelementen (schouwen, spiltrappen).

Een eerste ingrijpende verbouwing vindt plaats in 1968. De huisjes worden aan de tuinzijde uitgebreid met een extra slaapkamer en badkamer. Een eventueel aanwezig bodemarchief in de toenmalige tuinzone zal hierbij ongetwijfeld negatieve gevolgen van ondervonden hebben.

Binnen in de huisjes wordt de bevloering vernieuwd. Eventueel aanwezige oudere vloerniveaus zijn tijdens deze werkzaamheden, die tot op een diepte van 20-25 cm onder de toenmalige vloer gingen, wellicht beschadigd en/of verdwenen. De huidige geplande bodemingrepen gaan echter tot ruim 40 cm onder het huidige niveau en brengen mogelijk nieuwe verstoringen met zich mee. Een vorm van vervolgonderzoek is, gezien de delicate context in een beschermd monument, aangewezen.

De tweede ingrijpende werken vinden plaats in 1988-1989. Hierbij worden verschillende betonbalken gegoten ter versteviging, zowel interieur als exterieur. Een vergelijking van de toenmalige plannen (figuur 22) met de huidige geplande werkzaamheden in het niet-beschermd gedeelte (Plan 18) toont duidelijk aan deze zone in het verleden reeds geroerd werd, zowel door betonnen ringbalken, nutsleidingen en septische putten. Deze verstoring zal in de toekomst nog toenemen door de afbraak van de bergingen. Verder onderzoek in deze zone is weinig zinvol en kosten-baten dan ook niet te verantwoorden.

Plan 18: syntheseplan van de geplande werkzaamheden in het niet-beschermde gedeelte

4. Synthese

Aan de hand van de onderzoeksvragen kan een synthese gemaakt worden van de relatie tussen het projectgebied, het archeologische kader en de geplande bodemingreep.

-wat is de landschapshistoriek van het terrein?

-hoe is het terrein gebruikt geweest?

Voor de eeuwenlange periode vanaf het gebruik van/aanpassingen aan het landschap door de prehistorische mens tot de beschikbare cartografische bronnen zijn er geen gegevens voorhanden. Er kan echter wel aangenomen worden dat verstoringen – althans in verticale zin – kleinschalig zullen zijn geweest: bodemingrepen in het kader van een 'doorsnee' agrarisch gebruik zullen beperkt gebleven zijn tot een toplaag van 30-40 cm.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. Vanaf 1580 beschikken we eveneens over het zogenaamd Oud kadaster van Brugge. Volgens deze documenten staan op het terrein acht diephuizen aan de straatzijde. Een van deze panden is een herberg, de *Zelveren Harinck*. De achterliggende zone doet dienst als gemeenschappelijke tuinzone die afgepaald is met lage takken.

Tussen 1616 en 1621 komen alle acht woningen, soms met tussenkomst van een stroman, in handen van het echtpaar Pieter van Peenen en Isabeau Gloribus. De eerste zeven panden (OLV/0277 t.e.m. OLV/0283) worden afgebroken. Op het vrijgekomen terrein wordt vervolgens het godshuis van Peenen gerealiseerd. De achterliggende terreinen worden ingenomen door godshuizencomplex Gloribus. Beiden godshuizen worden definitief in gebruik genomen in 1634, na de dood van Pieter van Peenen.

In de loop van daaropvolgende eeuwen blijft het plangebied dezelfde functie houden, zoals gestaafd kan worden met figuren en kadastrale plannen. Regelmatig worden echter onderhouds- en verbouwingswerken uitgevoerd, zoals aangetoond kan worden met foto-opnames en bewaarde bouwvergunningen (OCMW-archief). Als Luc Devlieghe de huisjes in 1967 opmeet en beschrijft, hebben ze nog hun oorspronkelijke vorm en enkele bewaarde interieurelementen (schouwen, spiltrappen).

Een eerste ingrijpende verbouwing vindt plaats in 1968. De huisjes worden aan de tuinzijde uitgebreid met een extra slaapkamer en badkamer. Een eventueel aanwezig bodemarchief in de toenmalige tuinzone zal hierbij ongetwijfeld negatieve gevolgen van ondervonden hebben.

Binnen in de huisjes wordt de bevloering vernieuwd. Eventueel aanwezige oudere vloerniveaus zijn tijdens deze werkzaamheden, die tot op een diepte van 20-25 cm onder de toenmalige vloer gingen, wellicht beschadigd en/of verdwenen. De huidige geplande bodemingrepen gaan echter tot ruim 40 cm onder het huidige niveau en brengen mogelijk nieuwe verstoringen met zich mee. Een vorm van vervolgonderzoek is, gezien de delicate context in een beschermd monument, aangewezen.

De tweede ingrijpende werken vinden plaats in 1988-1989. Hierbij worden verschillende betonbalken gegoten ter versteviging, zowel interieur als exterieur.

-speelde het terrein een belangrijke rol in de ontwikkeling van Brugge?

Het plangebied speelde geen noemenswaardige rol in de Brugse geschiedenis. Zie hiervoor hoofdstuk II.2.2 (supra)

-welke impact hebben de voorziene werken op de bodem?

De voorziene werken zijn tweeledig. Enerzijds zijn er loop- en verbouwingswerken aan de niet-beschermde volumes:

Tussen de bestaande uitbouwen worden in eerste instantie de volumes van de bestaande bergingen en toiletten verwijderd ($6 \times \text{ca. } 1,8 \text{ m}^2$). Aansluitend wordt de vrijgekomen buitenruimte ($3 \times 10,6 \text{ m}^2$) ingevuld met een nieuw volume.

Naast deze drie nieuwe volumes in de tussenruimte, wordt aan 2 bestaande aanbouwen een extra uitbreiding voorzien om te voldoen aan de gevraagde oppervlakte. Deze aanbouwen worden in het verlengde van de bestaande volumes opgetrokken in dezelfde materialen als de 3 nieuwe volumes in de tussenruimte. De footprint bedraagt telkens $4,5 \text{ m}^2$. De totale bodemingreep van de nieuwbouwwerken bedraagt aldus $(3 \times 8,8) + (2 \times 4,5) = 35,4 \text{ m}^2$ (Plan 18).

Anderzijds zijn er Verbouwingswerken aan het beschermde volume. De geplande werkzaamheden met bodemingrepen beperken zich tot het isoleren van de ondervloer. Concreet wordt de huidige tegelvloer uitgebroken en wordt een nieuwe vloeropbouw gerealiseerd. Deze bestaat achtereenvolgens uit 15 cm beton, een pakket isolatie van 12 cm, een 8 cm dikke laag chape en tenslotte de nieuwe tegelvloer (ca. 4 cm). In totaal wordt de bodem dus maximaal 40 cm t.o.v. huidige tegelvloer geroerd.

Elk van de zes huidige godshuizen heeft ongeveer 25 m^2 vloertegeloppervlak in het beschermde volume, wat opgeteld op 150 m^2 komt.

Aansluitend wordt, nabij de voordeuren, telkens een toilet voorzien. In de tuinzone wordt een bijhorende gemeenschappelijke septische put voorzien. De bijhorende leidingen vormen eveneens een (in oppervlakte vrij beperkte) bodemverstoring.

->Als in geschreven of cartografische bronnen sprake is van één of meerdere sites wordt er een antwoord gezocht op volgende vragen:

-wat zijn de karakteristieken van deze site(s)?

Het godshuizencomplex van Peenen wordt gesticht in 1621. Van Peenen dient voor 6 mannen, terwijl het achtergelegen complex Gloribus onderdak bood aan 6 vrouwen. Beiden godshuizen worden definitief in gebruik genomen in 1634, na de dood van Pieter van Peenen.

-wat is de bewaringstoestand van deze site(s)?

Het godshuizencomplex is op vandaag bewaard, maar vrij sterk verbouwd.

-hoe verhoudt deze site zich tot het landschap?

Het plangebied bevindt zich binnen de tweede Brugse omwalling (1297-1299), in het Boeveriekwartier. In dit kwartier vestigden zich naast verschillende stichtingen ook meerdere religieuze ordes vanaf de 16de eeuw.

-wat is de waarde van deze site(s)?

Waardevol. De godshuizen zijn een van oorsprong laatmiddeleeuws fenomeen waarbij op particulier initiatief aan armenzorg werd gedaan. Van de oorspronkelijk 104 stichtingen in Brugge zijn er nog een vijftigtal bewaard.

-is de bodemopbouw intact , gedeeltelijk of volledig verstoord?

Op basis van de beschikbare bouwplannen uit de 20ste eeuw (supra) is duidelijk dat in de beschermde volumes reeds enkele bodemversturende werkzaamheden zijn uitgevoerd. In 1968 werd de bevloering vernieuwd. Eventueel aanwezige oudere vloerniveaus zijn tijdens deze werkzaamheden, die tot op een diepte van 20-25 cm onder de toenmalige vloer gingen, wellicht beschadigd en/of verdwenen. De huidige geplande bodemingrepen gaan echter tot ruim 40 cm onder het huidige niveau en brengen mogelijk nieuwe verstoringen met zich mee. De footprint bedraagt gezamenlijk zo'n 150m² tegeloppervlak. Het plangebied heeft een hoog archeologisch potentieel. Een vorm van vervolgonderzoek is, gezien de delicate context in een beschermd monument, aangewezen.

Voor wat betreft de bodemopbouw nabij het niet-beschermd volume: een vergelijking van de plannen van de verbouwingen uit 1988-1989 (figuur 22) met de huidige geplande werkzaamheden in het niet-beschermd gedeelte (Plan 18) toont duidelijk aan deze zone in het verleden reeds geroerd werd, zowel door betonnen ringbalken, nutsleidingen en septische putten. Deze verstoring zal in de toekomst nog toenemen door de afbraak van de bergingen. Verder onderzoek in deze zones, met een maximale footprint van 35m², is weinig zinvol en kosten-baten dan ook niet te verantwoorden.

5. Afweging noodzaak verder onderzoek

6.1 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering

Op basis van voorgaande hoofdstukken kan gesteld worden dat er een zeker potentieel tot kennisvermeerdering aanwezig is op het plangebied.

Voor wat betreft de werkzaamheden aan/rondom het niet-beschermd volume: een vergelijking van de plannen van de verbouwingen uit 1988-1989 (figuur 22) met de huidige geplande werkzaamheden in het niet-beschermd gedeelte (Plan 18) toont duidelijk aan deze zone in het verleden reeds geroerd werd, zowel door betonnen ringbalken, nutsleidingen en septische putten. Deze verstoring zal in de toekomst nog toenemen door de afbraak van de bergingen. Verder onderzoek in deze zones, met een maximale footprint van 35m², is weinig zinvol en kosten-baten dan ook niet te verantwoorden.

Op basis van de beschikbare bouwplannen uit de 20ste eeuw (supra) is duidelijk dat in de beschermde volumes reeds enkele bodemversturende werkzaamheden zijn uitgevoerd. In 1968 werd de bevloering vernieuwd. Eventueel aanwezige oudere vloerniveaus zijn tijdens deze werkzaamheden, die tot op een diepte van 20-25 cm onder de toenmalige vloer gingen, wellicht beschadigd en/of verdwenen. De huidige geplande bodemingrepen gaan echter tot ruim 40 cm onder het huidige niveau en brengen mogelijk nieuwe verstoringen met zich mee. De footprint bedraagt gezamenlijk zo'n 150m² tegeloppervlak. Het plangebied heeft een hoog archeologisch potentieel. Een vorm van vervolgonderzoek is, gezien de delicate context in een beschermd monument, aangewezen. Mogelijke sporen of structuren die aangetroffen kunnen worden zijn oudere vloerniveaus van het godshuis, maar kunnen evenwel oudere (laat)middeleeuwse sporen zijn.

6.2 Kader exploitatie potentieel tot kennisvermeerdering

Het potentieel tot kennisvermeerdering wordt, ons inziens, het best gerealiseerd via een archeologische werfbegeleiding. Voor een grondige uitwerking van deze redenering, zie deel 3: Programma van maatregelen.

7. Samenvatting

7.1 Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek

Op vraag van de bouwheer, OCMW Brugge, is een archeologienota onder vorm van een bureauonderzoek opgemaakt in het kader van de restauratie- en nieuwbouwwerken aan godshuizencomplex van Peenen, gelegen Boeveriestraat 9-19.

In deze studie zijn alle beschikbare landschappelijke, historische en archeologische bronnen geraadpleegd om een impactanalyse van de geplande bodemingrepen op het potentieel aanwezige archeologische erfgoed te kunnen maken.

Vanaf de 16de eeuw is de menselijke aanwezigheid op het terrein te achterhalen via cartografische bronnen. Vanaf 1580 beschikken we eveneens over het zogenaamd Oud kadaster van Brugge. Volgens deze documenten staan op het terrein acht diephuizen aan de straatzijde. Een van deze panden is een herberg, de *Zelveren Harinck*. De achterliggende zone doet dienst als gemeenschappelijke tuinzone die afgepaald is met lage takken.

Tussen 1616 en 1621 komen alle acht woningen, soms met tussenkomst van een stroman, in handen van het echtpaar Pieter van Peenen en Isabeau Gloribus. De eerste zeven panden (OLV/0277 t.e.m. OLV/0283) worden afgebroken. Op het vrijgekomen terrein wordt vervolgens het godshuis van Peenen gerealiseerd. De achterliggende terreinen worden ingenomen door godshuizencomplex Gloribus. Beiden godshuizen worden definitief in gebruik genomen in 1634, na de dood van Pieter van Peenen.

In de loop van daaropvolgende eeuwen blijft het plangebied dezelfde functie houden, zoals gestaafd kan worden met figuren en kadastrale plannen. Regelmatig worden echter onderhouds- en verbouwingswerken uitgevoerd, zoals aangetoond kan worden met foto-opnames en bewaarde bouwvergunningen (OCMW-archief). Als Luc Devlieghe de huisjes in 1967 opmeet en beschrijft, hebben ze nog hun oorspronkelijke vorm en enkele bewaarde interieurelementen (schouwen, spiltrappen).

Op basis van de beschikbare bouwplannen uit de 20ste eeuw (supra) is duidelijk dat in de beschermde volumes reeds enkele bodemverstoringen werkzaamheden zijn uitgevoerd. In 1968 werd de bevloering vernieuwd. Eventueel aanwezige oudere vloerniveaus zijn tijdens deze werkzaamheden, die tot op een diepte van 20-25 cm onder de toenmalige vloer gingen, wellicht beschadigd en/of verdwenen. De huidige geplande bodemingrepen gaan echter tot ruim 40 cm onder het huidige niveau en brengen mogelijk nieuwe verstoringen met zich mee. De footprint bedraagt gezamenlijk zo'n 150m² tegeloppervlak. Het plangebied heeft een hoog archeologisch potentieel. Een vorm van vervolgonderzoek is, gezien de delicate context in een beschermd monument, aangewezen.

Voor wat betreft de bodemopbouw nabij het niet-beschermd volume: een vergelijking van de plannen van de verbouwingen uit 1988-1989 (figuur 22) met de huidige geplande werkzaamheden in het niet-beschermd gedeelte (Plan 18) toont duidelijk aan deze zone in het verleden reeds geroerd werd, zowel door betonnen ringbalken, nutsleidingen en septische putten. Deze verstoring zal in de toekomst nog toenemen door de afbraak van de

bergingen. Verder onderzoek in deze zones, met een maximale footprint van 35m², is weinig zinvol en kosten-baten dan ook niet te verantwoorden.

7.2 Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek

Op vraag van de bouwheer is een archeologienota opgemaakt voorafgaand de restauratie- en nieuwbouwwerken aan het godshuizencomplex Van Peenen.

Historische bronnen en kaarten tonen aan dat het terrein sinds de 16de eeuw altijd bebouwd geweest is. Het echtpaar Van Peenen-Gloribus koopt de bestaande huizen op in het begin van de 17de eeuw, laat ze slopen en bouwt godshuizen voor 6 behoeftige mannen. Het godshuizencomplex wordt tussen de 17de eeuw en op vandaag meermaals verbouwd. De geplande werken in het beschermde volume bedreigen mogelijk archeologische sporen en/of oudere vloerniveaus. Hier is verder onderzoek aangewezen.

De sloop en nieuwbouwwolumes in de tuin worden in grotendeels geroerde grond aangelegd. In deze zone is verder onderzoek niet zinvol.

8. Bibliografie

s.n., (2016a): Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch onderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren. Uitgegeven door de Vlaamse Overheid.

s.n. (2016b): Voorbeeld Archeologienota: Aanleg van een parking in de Henri Moensstraat, gelegen achter de kerk te Herdersem (Aalst). Uitgegeven door het Agentschap Onroerend Erfgoed

De Flou, K. (1926) *Woordenboek der Toponymie (...)*, Deel 6, Brugge.

Demeester, T. & Schotte, B. (2002): De Koetelwijkpoort en de Houtbrekersdam aan de Spiegelrei, *Brugs Ommeland* 42, p.201-218.

Desmet, J. (1948) De Brugse WIIC-namen, *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming "Société d'émulation" te Brugge*, CXXXV, p.112-117.

Devliegheer, L. (1975): De huizen te Brugge. *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen deel 2-3*.

Devliegheer, L. (1991): De voorromaanse, romaanse en gotische Sint-Donaaskerk. Evolutie en invloeden, in: De Witte H. (Red.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, *ArcheoBrugge* 2, Brugge, p.118-136.

De Witte, H. 1978: Brugge, *Archeologie* 1978.1, p.21-22.

De Witte, H. (1988): Tien Jaar Stedelijke Archeologische Dienst. Ontstaan en doelstellingen, in: De Witte H. (Red.) *Brugge Onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek 1977-1987*, *Archeo-Brugge* 1, Brugge, p.11-42.

De Witte, H. (1992): Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge van prehistorie tot het ontstaan van de middeleeuwse stad, *Westvlaamse Archaeologica* 8.2, p.33-45.

De Witte, H., Van Strydonck M. (2000): Sint-Donaas en de Brugse Burg: dendrochronologisch onderzoek en radiokoolstofdateringen, *Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge*, p.184-186.

Dhondt J. (1957): De vroege topografie van Brugge, *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent XI*, p.3-30.

Hillewaert, B. (1991a): Leerlooiers te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 14, p.3-4.

Hillewaert, B. (1991b) Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge (W.- VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 14, p.42-44.

Hillewaert, B. (1991c): Spermalie, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B. m.m.v. THOEN H., *Archeologisch jaarrapport 1989-1990, Jaarboek 1989-1990 Brugse Stedelijke Musea, Brugge*, p.105.

Hillewaert, B. (1991d): Zwijnstraat, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B. *Archeologisch jaarrapport 1989-1990, Jaarboek 1989-1990 Brugse Stedelijke Musea, Brugge*, p.107.

Hillewaert, B. (1993): Stadsarcheologisch onderzoek te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 16.1, p.58-61.

Hillewaert, B. 1995a, Pandjeshuizen aan de Garenmarkt te Brugge (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 18.I, p.42-43.

- Hillewaert, B. (1995b): Biskajerplein, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.83-84.
- Hillewaert, B. (1995c): Simon Stevinplein, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.84-85.
- Hillewaert, B. (1995d): Wollestraat, in: DE WITTE H., HILLEWAERT B. & MAERTENS J.-P., Archeologisch Jaarrapport 1993-1994, Jaarboek 1993-1994 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.91-94.
- Hillewaert, B. (1996): IJzertijdvondsten uit recent onderzoek te Brugge (W.VI.), *Lunula. Archaeologia protohistorica IV*, Bruxelles/Brussel, p.65.
- Hillewaert, B. (2000a): 't Zand, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.159-161.
- Hillewaert, B. (2000b): Het Jezuïetencomplex - Verversdijk (Verversdijk, Kandelaarstraat, Boomgaardstraat). In: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.155-157.
- Hillewaert, B. (2000c): Sint-Janstraat 15, in: DE WITTE H. & HILLEWAERT B., Archeologisch Jaarrapport 1997-1999, Jaarboek 1997-1999 Brugse Stedelijke Musea, Brugge, p.159.
- Hillewaert, B. (2003): Sint-Andries (Brugge)-Kosterijstraat. In: BOURGEOIS J., BOURGEOIS I. & CHERRETÉ B. (EDS.), *Bronze Age and Iron Age Communities in North West Europe*, Brussel, p.264
- Hillewaert, B., Hollevoet Y. & Ryckaert, M. (2011): *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge.
- Hollevoet, Y. 1991, Merovingisch aardewerk, in: VERHAEGHE F. & HILLEWAERT B. m.m.v. DE GROOTE K. & HOLLEVOET Y., Aardewerk uit de Oude Burgfase. In: DE WITTE H. (RED.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, Archo-Brugge 2, Brugge, p.150-152.
- Hollevoet, Y. (2011a): Het wegennet, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.42-45.
- Hollevoet, Y. (2011b): Romeinse vondsten en vindplaatsen tijdens de 1ste-3de eeuw n. Chr., in: *De Inheems-Romeinse bewoning in Brugge en omstreken*, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.45-68.
- Hollevoet, Y. (2011c): Het ruimere historisch kader, in: *De Vroege Middeleeuwen in Noordwestelijk Vlaanderen*, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.96-110.
- Hollevoet, Y. en Hillewaert, B. (1997/1998): Het archeologisch onderzoek achter de voormalige vrouwengevangenis Refuge te Sint-Andries/Brugge (prov. W. VL). *Nederzettingssporen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen, Archeologie in Vlaanderen VII*, p.197-207.

Linsingh, A. (2016) *Het 'Oudste geschilderd plan van Brugge': resultaten van recent historisch onderzoek*, Lezing op 'workshop stedelijke ruimte en materiële cultuur in laatmiddeleeuws Brugge, Brugge 16/12/2016

Ryckaert, M. (1991): *Brugge. Historische stedenatlas*. Brussel.

Ryckaert, M. (2011): de vroegste topografische ontwikkeling van het middeleeuwse Brugge, van de 9de tot het begin van de 12de eeuw, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, 140-155.

Soers, K. (1987): *Assebroek. Archeologische Inventaris Vlaanderen IX*, Gent.

Thoen, H. (1991): Gallo-Romeinse vondsten op de Brugse Burg, in: DE WITTE H. (RED.), *De Brugse Burg. Van grafelijke versterking tot moderne stadskern*, *Archeo-Brugge 2*, Brugge, p.143-148.

Van Acker, R. (1986): Prehistorische vondsten ten oosten van Brugge, *Westvlaamse Archaeologica 2*, p91-103.

Van Ranst, E. en Sys, C. (2000): *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20 000)*

Vlierman, K. (2011): Een nieuwe blik op de boot van Brugge, in: HILLEWAERT B., HOLLEVOET Y. & RYCKAERT M. 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen. De vroegste geschiedenis van Brugge*, Brugge, p.45-68.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Brugge - oudste kern*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121224>, geraadpleegd op 21 december 2016

www.kaartenhuisbrugge.be

<http://Magis.kaartenhuisbrugge.be>

<http://beeldbankbrugge.be>

DE BRUYNE H., *De godshuizen in Brugge*, Roeselare, 1994, pagina's 60-61.

DEVLIEGHER L., *De huizen van Brugge*, Brugge, 1975, pagina's 54-55.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Brugse_godshuizen

Archief OCMW-Brugge

9. Bijlagen

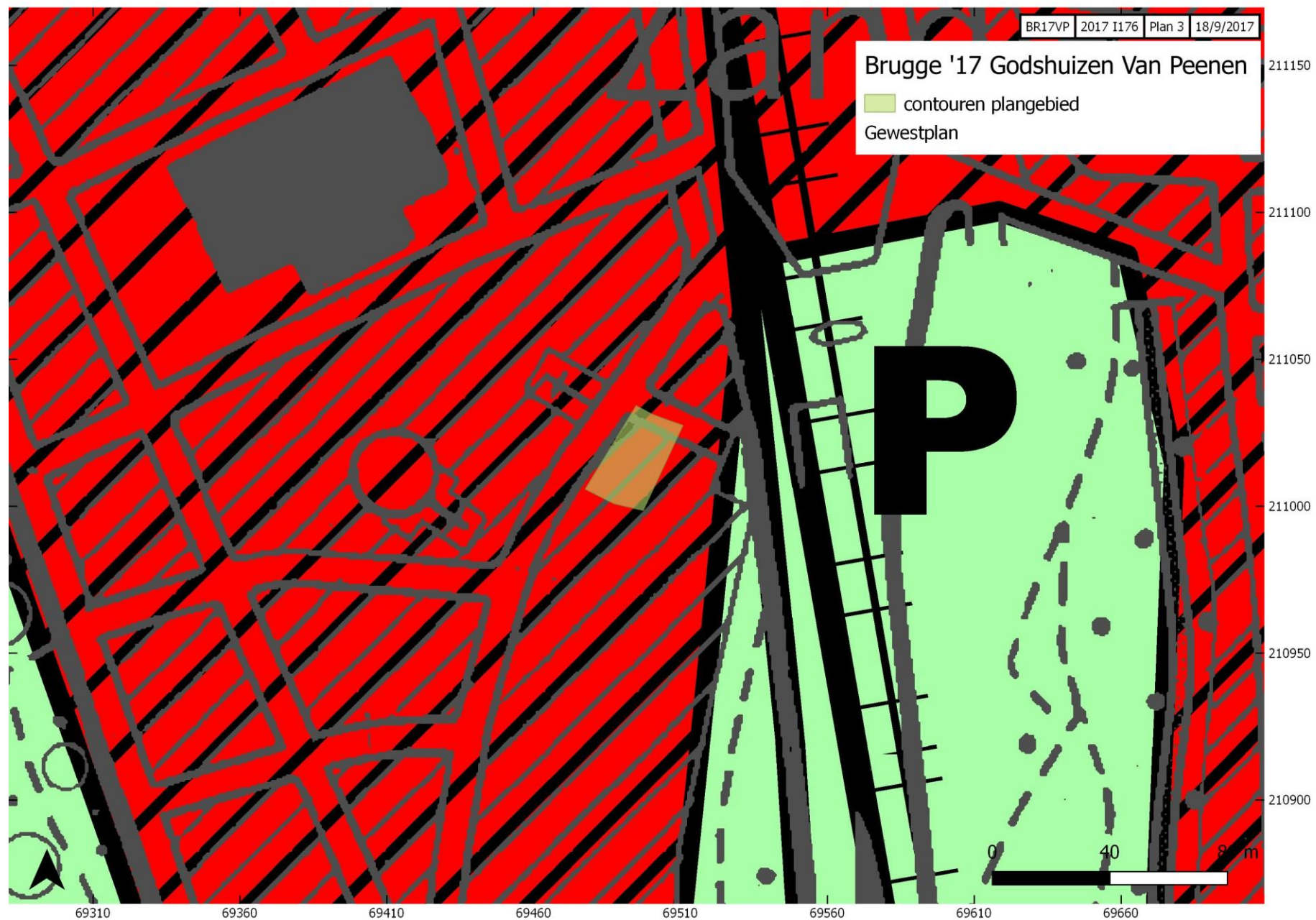
Nr Plan	Type	Onderwerp	Schaal	Aanmaakdatum	Aanmaakwijze	Bron
1	topografische kaart	situering projectgebied op de topografische kaart	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/Cartoweb	CartoWeb
2	situering/kadaster	situering projectgebied op het GRB	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
3	gewestplan	situering projectgebied op het gewestplan	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
4	tertiair geologische kaart	situering projectgebied op tertiair geologische kaart	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/bodemverkenner	DOV
5	quartaair geologische kaart	situering projectgebied op quartaair geologische kaart	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/bodemverkenner	DOV
6	bodemkaart	situering projectgebied op bodemkaart	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/bodemverkenner	DOV
7	CAI	situering projectgebied op de CAI	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/CAI	CAI
8	historische kaart	situering projectgebied op Fricx-kaart	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
9	historische kaart	situering projectgebied op Kabinetskaart	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
10	historische kaart	situering projectgebied op kaart Vandermaelen	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
11	historische kaart	situering projectgebied op Popp-kaart	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
12	topografische kaart	situering projectgebied op kaart MOWW	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/Cartesius	AGIV
13	orthofoto	situering projectgebied op orthofoto uit 1971	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
14	orthofoto	situering projectgebied op orthofoto uit 1979-1990	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
15	orthofoto	situering projectgebied op orthofoto uit 2013-2015	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
16	bodemerosiekaart	situering projectgebied op potentiële bodemerosiekaart per perceel (2012)	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/bodemverkenner	DOV
17	hoogtekaart	situering projectgebied op DHM Vlaanderen II, DTM 1m	zie schaallat	18/09/2017	Qgis/geopunt	AGIV
18	synthesekaart	synthesekaart met aanduiding van geplande bodemingrepen in het niet-beschermde gedeelte	zie schaallat	13/12/2017	Qgis/Aardewerk	Aardewerk

Plannenlijst

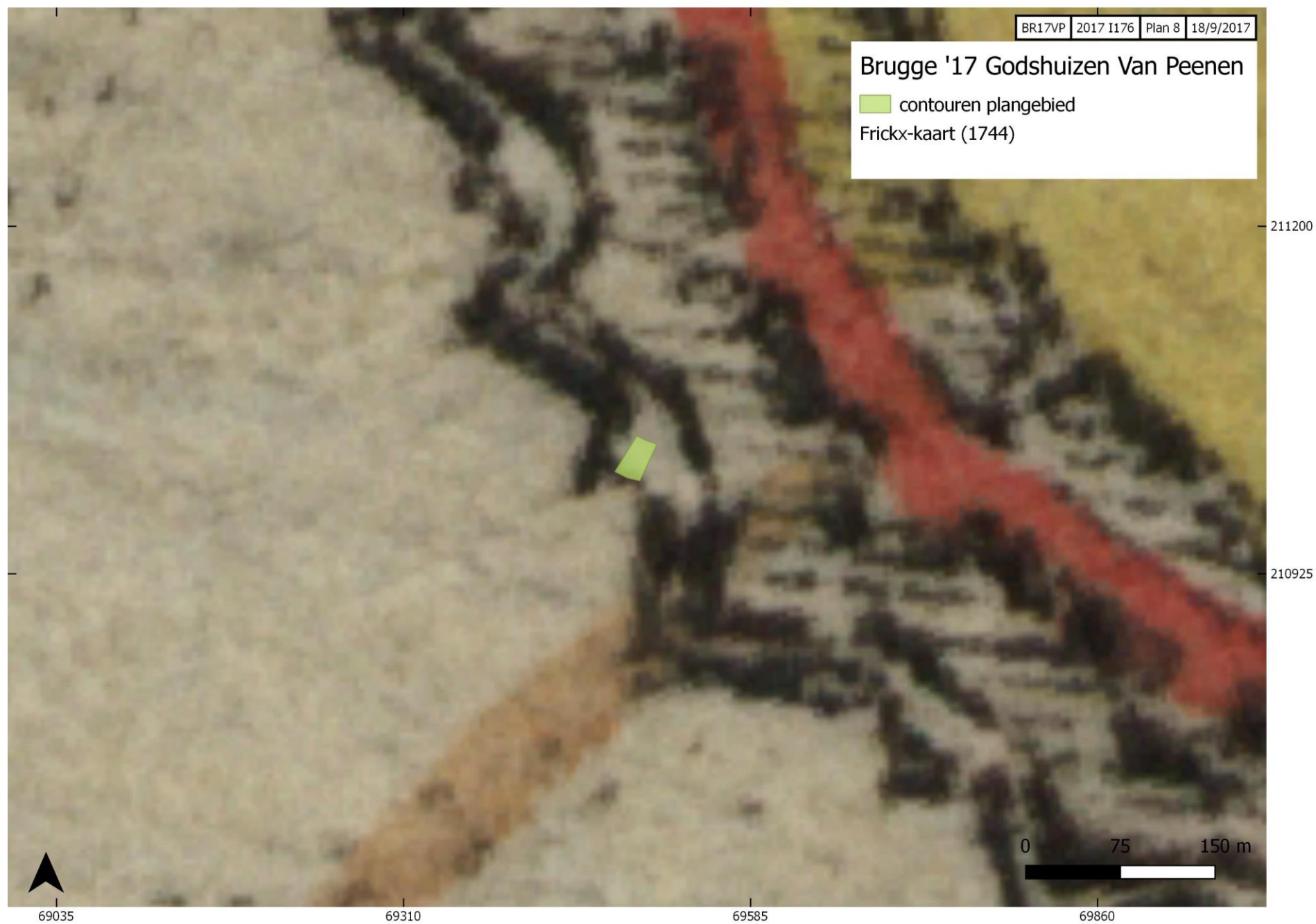
Boeveriestraat 9-19, 8000 Brugge (2017 I176)

Nr Figuur	Type	Onderwerp	datering	bron
1	situeringkaart	situering van het projectgebied tov Vlaanderen	nvt	AGIV/GRB
2	plan bouwheer	bestaanaanduiding tussen beschermd origineel en niet-beschermd uitbouw	nvt	Mark van Acker bvba
3	foto	: bestaande toestand, met aanduiding van de te slopen wc/berging	2017	eigen opname
4	plan bouwheer	zicht op de nieuwe achtergevel.	2017	Mark van Acker bvba
5	plan bouwheer	zicht op NT	2017	Mark van Acker bvba
6	legende	uittreksel uit legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen	nvt	DOV
7	reconstructiekaart	Reconstructiekaart van het Brugse centrum	2011	Hillewaert et al, 2011
8	reconstructiekaart	Reconstructiekaart van het Brugge van Galbert in het begin van de 12de eeuw	2011	Hillewaert et al, 2011, p,152
9	historische kaart	uitsnede uit het zogenaamde 'geschilderd plan van Brugge'	1537	Kaartdata Musea Brugge
10	historische kaart	uitsnede uit de kaart van Deventer	1560	kaartenhuisbrugge.be
11	historische kaart	uitsnede uit het plan van Marcus Gerards	1562	kaartenhuisbrugge.be
12	historische kaart	Pentekening van godshuis Van Peenen ca. 1745	1745	Quackelbeen, 1975, p,260
13	historische kaart	het plangebied op de kadasterkaarten uit 1811, 1831, 1835 en 1899	nvt	Kaartdata Musea Brugge
14	bouwplan	Voorgevel, bestaande toestand 1881	1881	OCMW-archief, sn
15a	foto	zicht op het complex, voor 1900	1900	BBB inv.nr BRU001005114
15b	foto	zicht op het complex, ca 1905	1905	BBB inv.nr. BRU001005142
16	foto	foto	1942	KIK, nummer a027759
17	foto	foto	1952	KIK-B140480
18	opmetingsplan	Bestaande toestand tot 1967	nvt	Devliegheer, 1968, p.53
19	opmetingsplan	plan gelijkvloers na veranderingen in 1968	1968	OCMW-archief, sn
20	historisch doc	uittreksel lastenboek	1965	Archief COO, D11-157, map "Van Peenen"
21	foto	foto	1985	BBB inv.nr BRU001030903
22	opmetingsplan	Technisch plan van arch. Schrauwen	1988	OCMW-archief, sn

Figurenlijst

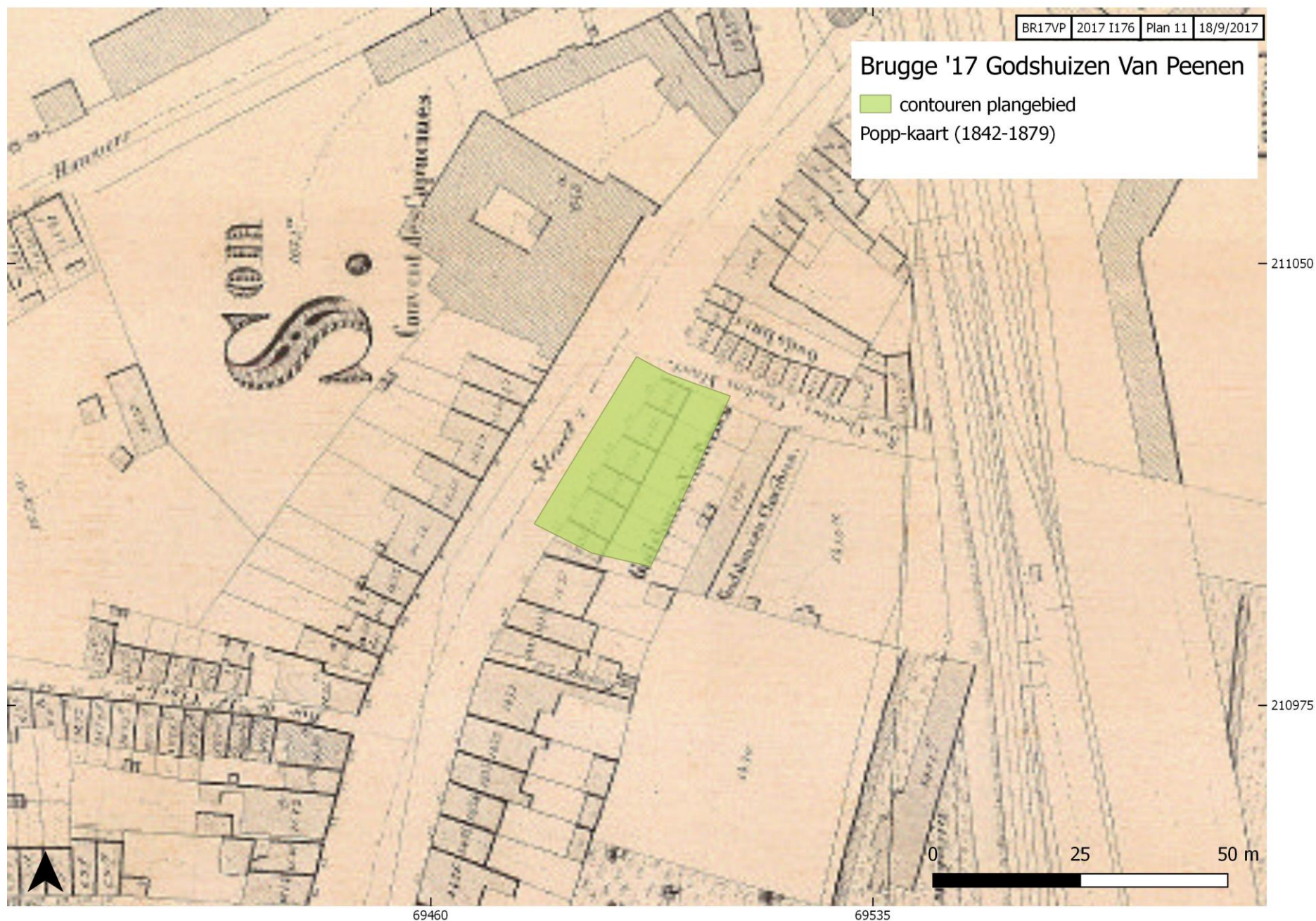

Plan 3: het projectgebied weergegeven op het gewestplan (groene polygoon)

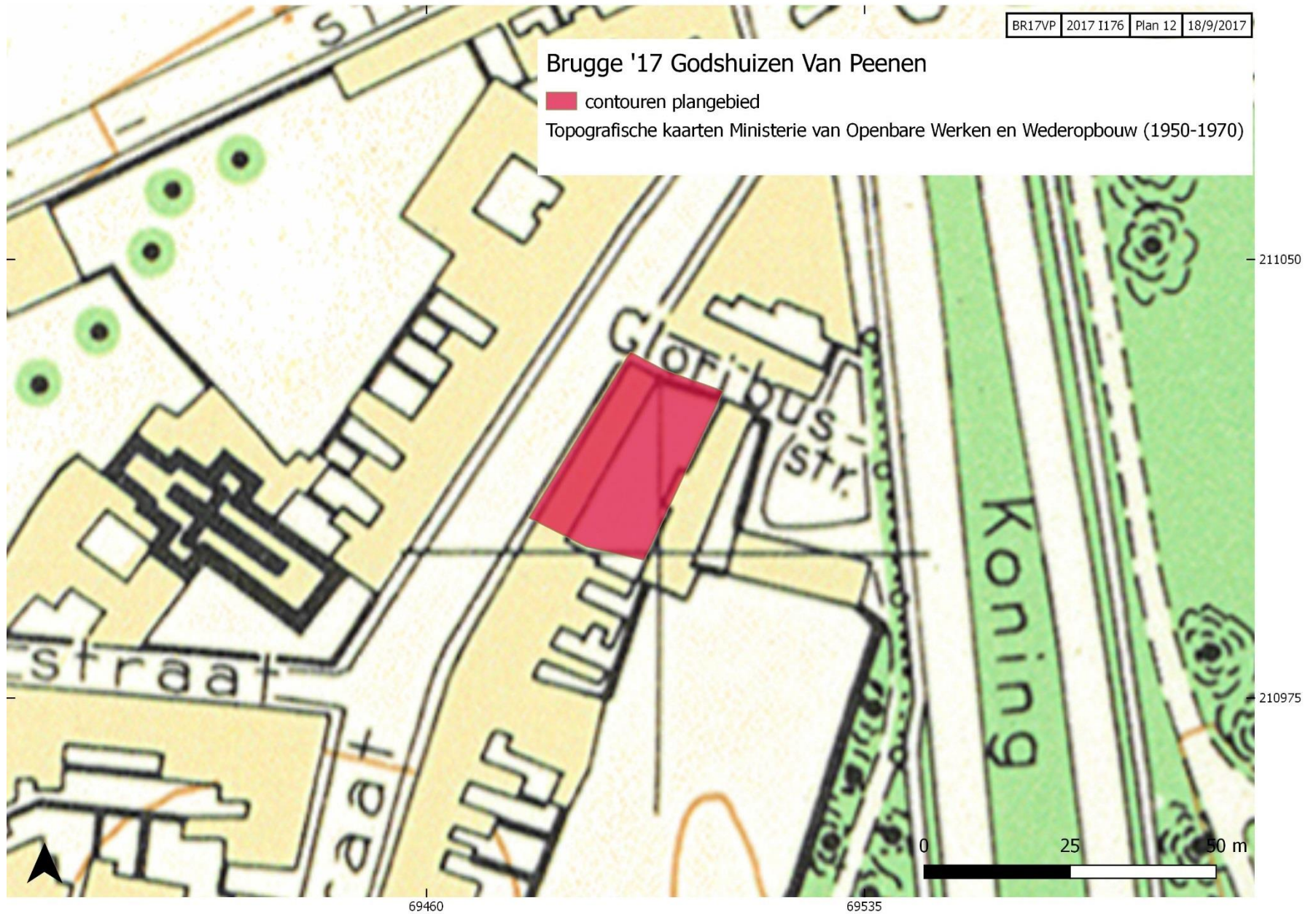

Plan 8: het projectgebied weergegeven op de Frickx-kaart (groene polygoon)

Plan 11: Het projectgebied weergegeven op de kaart van P.C.Popp (groene polygoon)

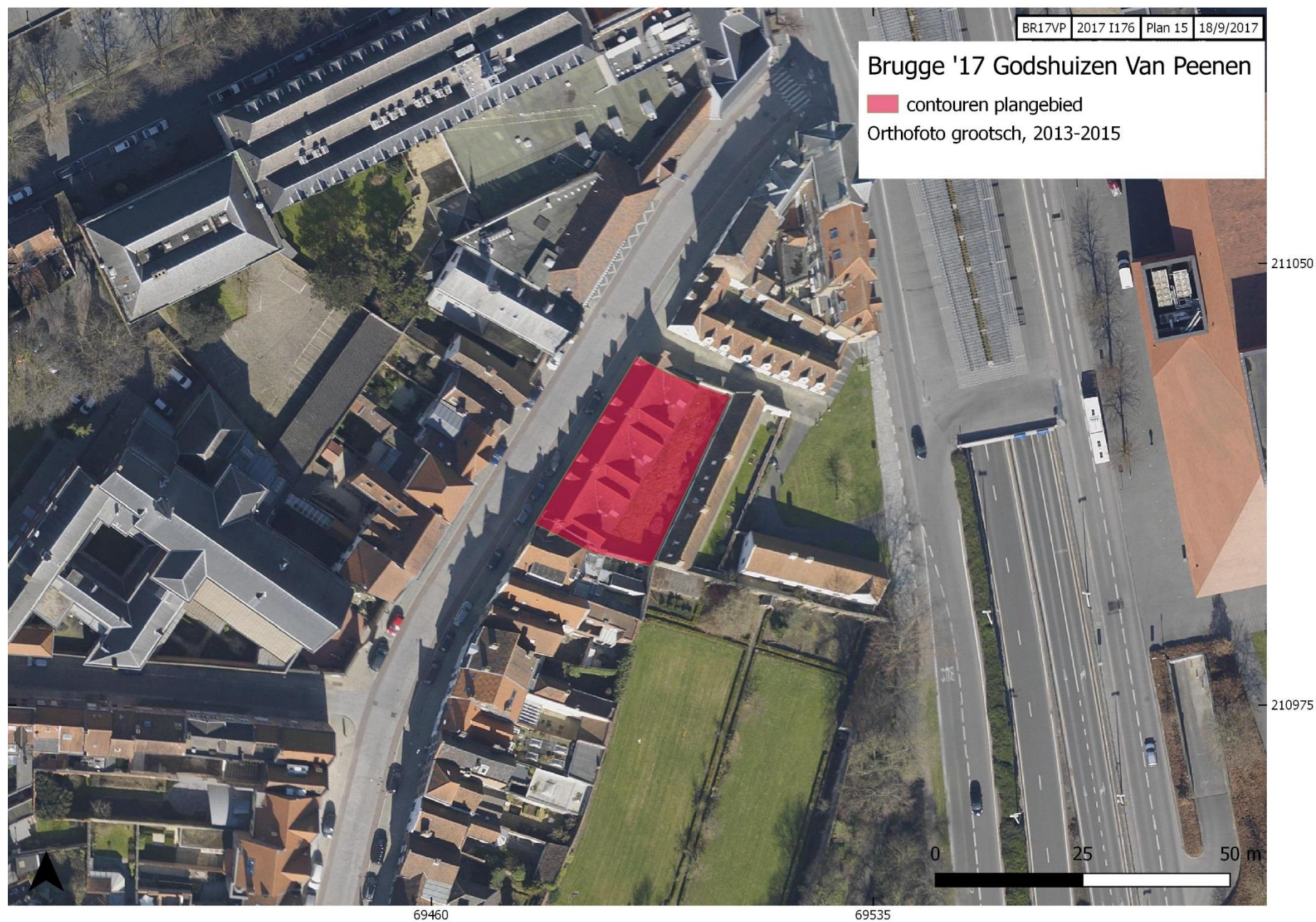
Plan 12: Het projectgebied weergegeven op kaart van het Ministerie van openbare werken en wederopbouw, (1950-70) (rode polygoon)

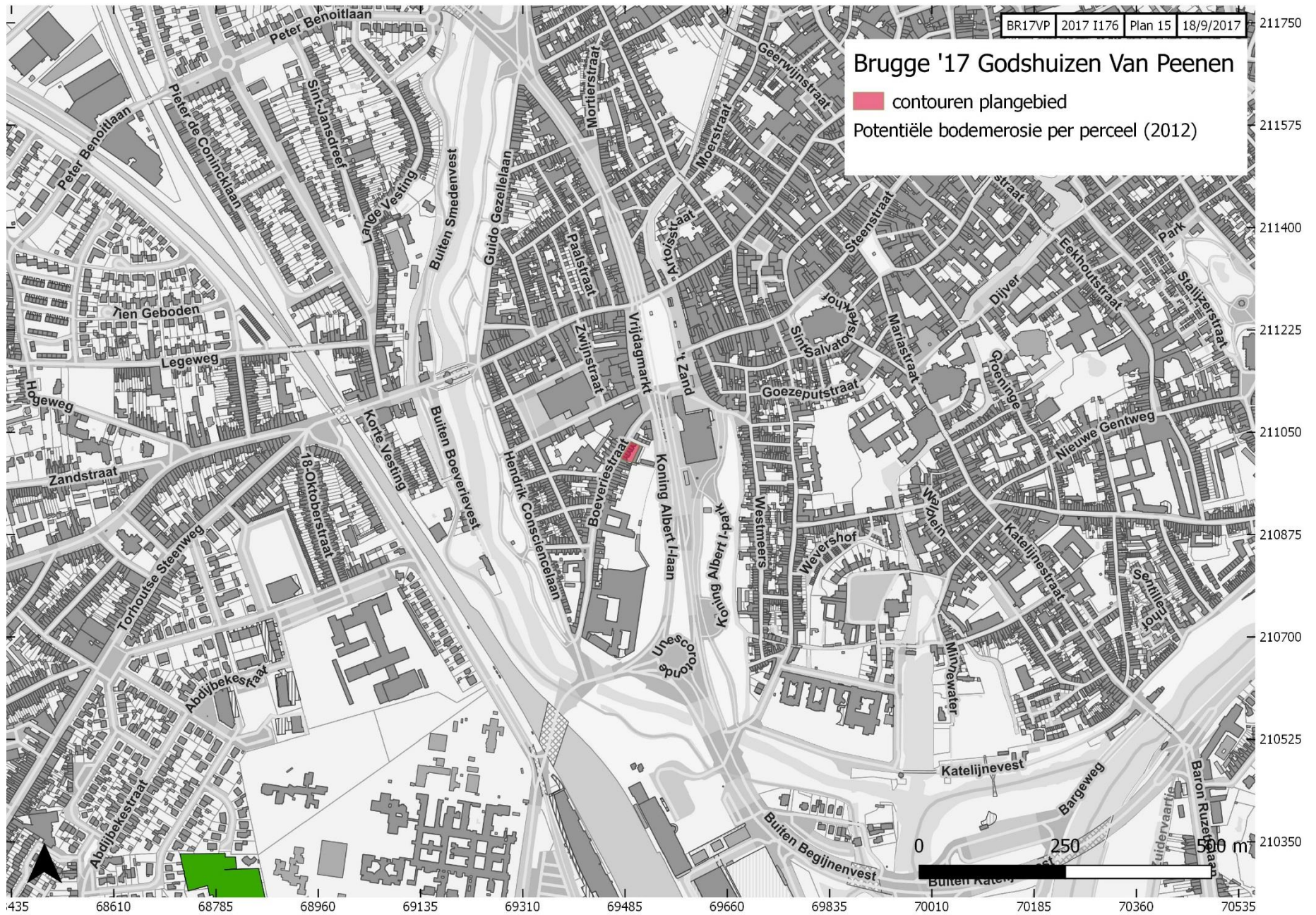
Plan 13: Het projectgebied weergegeven op de orthofoto, situatie 1971 (rode polygoon)

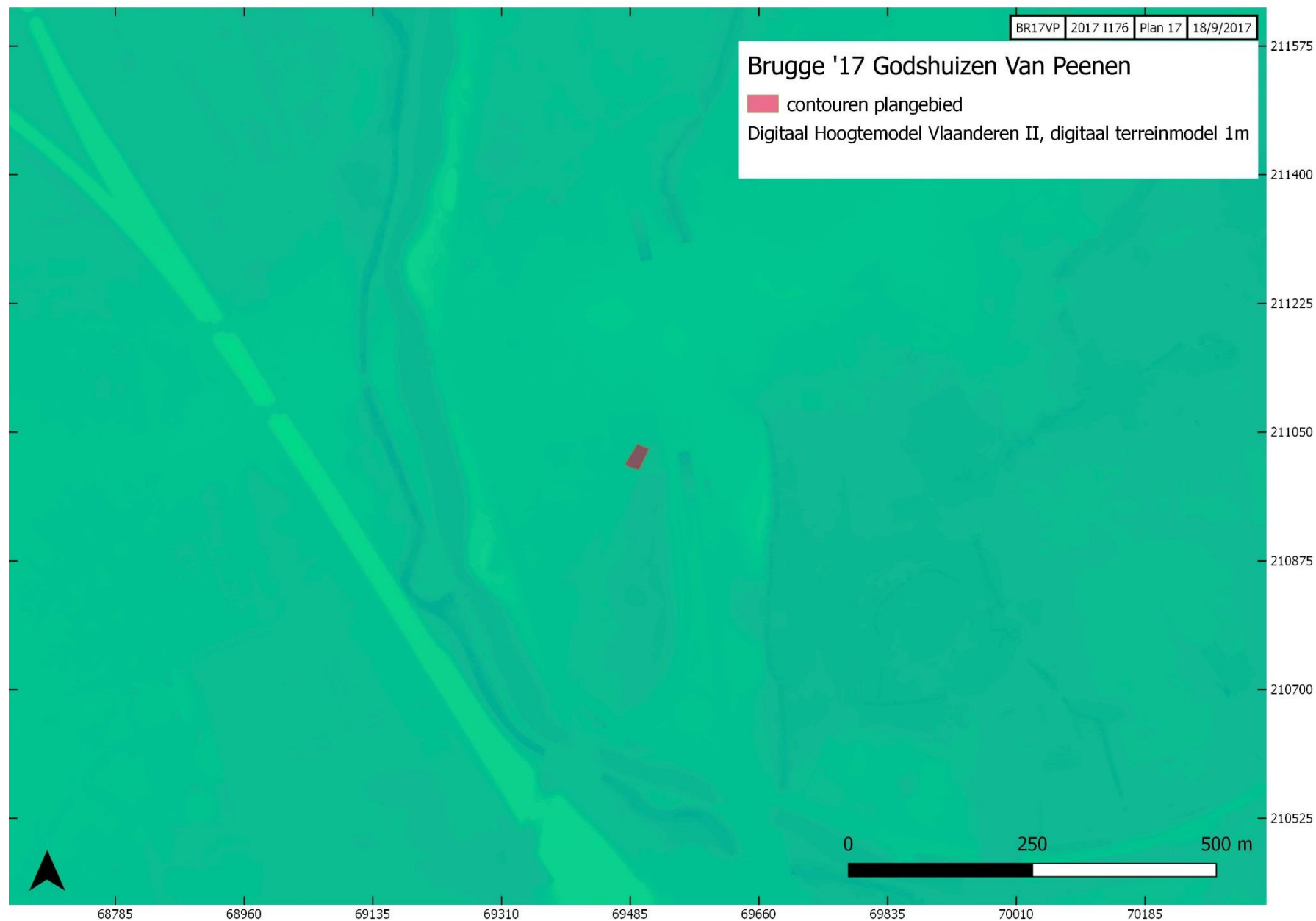
Plan 14: Het projectgebied weergegeven op de orthofoto, situatie 1979-1990 (rode polygoon)

Plan 15: Het projectgebied weergegeven op de orthofoto, situatie 2013-2015 (rode polygoon)

Plan 16: Het projectgebied weergegeven op kaart erosiegevoeligheid per perceel (2012)(rode polygoon).

Plan 17: Het projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (DTM-1m)(rode polygoon).